

Auli Kulkki-Nieminen

Journalistisen valokuvan rekontekstualisoiminen selkouutiseen

1 Johdanto

Tutkimus käsittelee valokuvien käyttöä osana selkokielistä uutista. Tarkastelun näkökulmana on erityisesti se, miten journalistiset valokuvat on kielellisin keinoin liitetty osaksi selkokielisen uutisen merkityskokonaisuutta. Aineistoni rajautuu tammi–toukokuuhun 2020 ja edustaa temaattisesti pandemiaan liittyvää kriisiviestintää selkokielisessä ajankohtaislehdessä.¹ Aihe on ajankohtainen, ja tutkimusasetelmassa erityistä on visuaalisten ja kirjallisten merkitysten analyysitapojen yhdistäminen selkokielen tutkimuksessa.

Selkokielistä uutismediaa edustavat Suomessa ajankohtaislehti *Selkosanomat* (aiemmin nimenä *Selkouutiset*), radiossa ja televisiossa Yle Uutiset selkosuomeksi sekä ruotsinkieliset radiouutiset Yle Nyheter på lätt svenska. Niiden kielellisessä ja visuaalisessa ilmaisussa otetaan huomioon selkoviestinnän periaatteet. Selkokeskus (2022b) määrittelee selkokielen kielimuodoksi, ”joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi”. Tätä määritelmää selkokielen asiantuntijat ja tutkijat ovat käyttäneet yleisesti 2000-luvun ajan (esim. Virtanen 2009: 17; Kulkki-Nieminen 2010: 29; Leskelä 2019: 93; Uotila 2019: 308; Valtasalmi 2021: 79). Määritelmä ohjaa myös selkokielistämistä kirjoitusprosessina: mukauttaminen on ilmaisun pelkistämistä, konkreettistamista ja tarkentamista. Se näkyy ilmaisutapojen valinnassa kaikilla kielen tasoilla kokonaisista teksteistä yksittäisiin taivutusmuotoihin ja vaikuttaa myös tekstin visuaalisiin piirteisiin. (Kulkki-Nieminen 2010: 61–62; Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 94–95.)

Selkokieliset mediatekstit ovat tähän mennessä olleet eri yliopistoissa tutkielmien tutkimusaineistona joko teksteinä tai poimintoina esimerkiksi Kielipankin selkokielisen median korpuksista (esim. Keinänen 1995; Kallio 2012; Nummi 2013; Heikkinen 2014; Noronkoski 2020; Stolt 2021). Samoin korpuksat ovat olleet aineistolähteinä selkokielen piirteiden tutkimuksessa (esim. Valtasalmi 2021). Selkosanomien tekstejä on ollut myös lisensiaatintyön (Kulkki-Nieminen 2001) ja väitöskirjan (Kulkki-Nieminen 2010) aineistoina. Tarkastelun keskiössä ovat useimmiten leipätekstin selkokieliset piirteet verrattuna mahdolliseen yleiskieliseen lähdetekstiin. Myös selkokielisen tekstin graafista

¹ Tutkimus on tehty Helsingin Sanomain Säätiön rahoittamassa, FT Mikko T. Virtasen johtamassa hankkeessa ”Ymmärrettävää, yhteisöllistä ja yhdenvertaista? Selkokielisen journalismin ja viestinnän saavutettavuus koronapandemian aikana”.

suunnittelua on tutkittu (esim. Lehto 2015).

Visuaalinen merkityksenanto tunnistetaan ja tunnustetaan tärkeäksi osaksi mediatekstin vastaanottoa, mutta selkokielisiä tekstejä ei ole Suomessa aiemmin juurikaan tutkittu kokonaisuuksina niin, että sekä kielelliset että visuaaliset merkitykset olisi huomioitu. Selkotekstin visuaalisuutta on käsitelty erilaisissa selkokielen teoriaa ja käytäntöä koskevissa oppaissa ja artikkeleissa (esim. Laukka 2002; Virtanen toim. 2002; Virtanen 2009; Leskelä 2019). Myös Selkokielen mittari (Selkokeskus 2018; Selkokeskus 2022a) sisältää tekstien visuaalisuutta koskevia kriteereitä. Selkokielisten julkaisujen vastaanottoa testattaessa on havaittu, että visuaaliset seikat, kuten kuvitus, taitto ja typografiset ratkaisut, vaikuttavat merkittävästi tekstikokonaisuuden ymmärrettävyyteen sekä tekstin houkuttelevuuteen. Myös niitä, joille lukeminen on työlästä tai joilla on näkökyvyn rajoitteita, saavutettava visuaalinen toteutus voi auttaa tarttumaan tekstiin. (Itkonen 2006: 72; Virtanen 2009: 119–120; Leskelä 2011: 8; Leskelä 2019: 196; myös Stolt 2021: 43.)

Journalistisen valokuvan käsitteessä journalistinen viittaa toimitukselliseen tuottamisen prosessiin (Mediasanasto s.v. journalismi). Pienimäki (2012: 100) korostaa uutisten valokuvatyyppenä määritellään journalismin käytäntöjä ja kuvan kontekstia: Otos liittyy ajankohtaiseen ja faktapohjaiseen journalistiseen tekstiin. Valokuvalla on kontekstissaan tietynlainen funktio, ja kuva voi olla myös kuvitteellinen tai metaforinen tekstin aiheeseen nähden. Uutisvalokuvaa koskee uutisen määritelmä: Siihen sisältyy uusi, yllättävä ja merkittävä tieto äskettäin tapahtuneesta, yleisesti kiinnostavasta asiasta (Mediasanasto s.v. uutinen), mutta kuvan tehtävä uutisessa voi painottua eri tavoin suhteessa kielelliseen ilmaisuun. Uutinen on ajankohtainen, se täyttää uutiskriteerit ja kertoo aiheesta, jolla on uutisarvoa. Uutiskriteerien määrittelyyn vaikuttavat esimerkiksi eri medioiden ja julkaisukanavien sekä vaikutusalueen laajuuden erot; paikallisuutisella on erilaiset kriteerit kuin laajemmin vaikuttavilla uutisilla (Brighton & Foy 2007: 1). Uutisarvo määrittyy suhteessa kohdeyleisöön, minkä vuoksi tärkeä kriteeri on merkityksellisyys vastaanottajalle. Uutinen on epätavallinen ja esittämisen arvoinen, jotain sellaista, mitä median odotetaankin kertovan. (Mts. 26; myös Pienimäki 2012: 102.)

Bedranek ja Caple (2014: 137) pitävät uutisarvoisuutta diskursiivisena tekstiin rakentuvana konstruktiona, eli uutisointi tekee aiheesta uutisarvoisen. Aineistoni pandemiauutiset ovat olleet julkaisuaikanaan merkittäviä ja merkityksellisiä. Julkaisemisessa aiheen uutisarvoisuus suhteutetaan selkolukijaan eli siihen, onko aihe yleisön kannalta kiinnostava ja uutisoimisen arvoinen (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 65). Toistuvana uutisaihe luo jatkuvuutta: selkokielinen media välittää päivittyvää tietoa epidemian leviämisestä ja rajoituksia koskevista päätöksistä sekä niiden

aiheuttamista vaikutuksista ihmisten elämään.² Selkosanomien uutiskriteereihin vaikuttavat erityisesti yleisön viestinnälliset tarpeet. Lehti on suunnattu niille, jotka eri syistä tarvitsevat selkokielistä viestintää. Selkokielen tarve voi johtua synnynnäisistä neurobiologisista syistä, joita ovat esimerkiksi kehitysvamma, autismikirjo tai kielelliset vaikeudet. Selkokieli voi myös tulla tarpeelliseksi esimerkiksi afasian tai etenevän muistisairauden vuoksi. Lisäksi selkokielisistä materiaaleista on hyötyä kielenoppijoille, esimerkiksi maahan muuttaneille ihmisille kielenopiskelun alkuvaiheessa. (Leskelä 2019: 97–103.)

Selkokielisten uutisten valokuvat ovat peräisin Lehtikuvan arkistosta, ja niiden liittäminen *Selkosanomien* kontekstiin on rekontekstualisointia, jolla tarkoitetaan tekstin tai sen osien tai diskurssien siirtämistä uuteen kontekstiin. Diskurssi nähdään suhteellisen vakiintuneena alaan tai tilanteeseen liittyvänä kielenkäyttönä, tässä yhteydessä selkomedian diskurssina (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 25). Journalistinen valokuva suunnataan selkokontekstissa uudelle yleisölle. Kuvan rekontekstualisointi lisää selkouutisen moniäänisyyttä ja luo intertekstuaalisia yhteyksiä muihin konteksteihin. Journalistisen valokuvan siirtäminen muuttaa merkityksenantoa, ja vuorovaikutustilanteeseen vaikuttaa useita konteksteja, jotka ovat vain osittain yhteisiä osallistujille. (Bernstein 1990: 54; Linell 1998: 144–145, 149.) Bernsteinin (mp.) mukaan kirjoittamisprosessissa näkyvät rekontekstualisoinnin keinoina valinta, yksinkertaistaminen, tiivistäminen ja tarkentaminen. Mainitut tekstin muokkaustavat kuvaavat osaltaan myös uutisen selkokielistämistä, ja ne pitäisi huomioida myös visuaalisessa ilmaisussa. Kuvan rekontekstualisoimisessa tärkeitä ovat kuvatekstit, joiden tehtävänä on osoittaa selkokontekstissa kuvan tärkeimmät elementit ja kuvata pelkistetyin konkreettisin ilmauksin kuvan sisältöä sekä antaa kuvalle näkymää laajempaa kontekstia (vrt. Caple 2013: 131). Selkokielen mittarin kriteerinä 90 on, että kuvateksteillä tuetaan kuvan ymmärtämistä ja ne kiinnittävät kuvan kirjalliseen sisältöön (Selkokeskus 2022a).

Tutkimuksen lähtökohtana on, että selkouutisessa valokuvia käytetään uutisaiheen havainnollistamiseen ja konkreettistamiseen ja että kuvatekstillä on keskeinen tehtävä ohjata selkolukijan tulkintaa kuvasta ja sen yhteydestä uutisen keskeisiin käsitteisiin. Koronaviruspandemiaa käsittelevistä uutisista on olennaista kysyä, miten selkolukijaa autetaan ymmärtämään kriisin vaikutuksia ja toimimaan rajoitusten mukaisesti ja miten hänen selviytymistään tuetaan poikkeustilanteessa.

² Painettu *Selkosanomat*-lehti ilmestyy joka toinen viikko, mutta verkkojulkaisua päivitetään tiheämmin. Lehdellä on noin 2 000 tilaajaa, ja verkkojulkaisulla on vuosittain noin 65 000 lukijaa (Kiuttu 2022).

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- Millaisia erityyppisiä journalistisia valokuvia Selkosanomien koronapandemia- uutisissa käytetään, ja millaisia erityispiirteitä kuvat selkokontekstissa saavat?
- Millä kielellisillä keinoilla valokuvat yhdistetään etenkin kuvatekstin avulla osaksi selkokielistä uutisjuttua?
- Miten tutkimuksessa saatua tietoa voisi soveltaa selkokirjoittamisen ohjeisiin ja valokuvien käyttöön selkokielisessä uutisessa?

Artikkelin johdannossa sijoitin selkokielisen uutisen tekstilajina osaksi journalismin kenttää. Luvussa 2 avaam multimodaalisuutta taustateorian; luvussa 3 kuvaan tutkimuksen aineiston ja luvussa 4 esittelen tutkimusmenetelmän, joka pohjaa journalististen valokuvien luokitteluun ja kuvatekstien tekstianalyysiin. Luvussa 5 esittelen tutkimustuloksia. Viimeisessä luvussa 6 teen yhteenvetoa tutkimustuloksista ja pohdin niiden soveltamista selkokielisen median käytäntöihin.

2 Uutisen multimodaalisen tulkinnan lähtökohdat

Monia vuorovaikutustilanteita luonnehtii multimodaalisuus, eli niissä toteutuu ja niistä on analysoitavissa erilaisia esittämisen tapoja ja ilmaisukeinoja. Journalistisissa teksteissä multimodaalisuuden voi katsoa olevan eräänlainen normi. Multimodaalisuus pohjaa sosiosemioottiseen merkityksen tulkintaan: merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa sosiaalisissa konteksteissa, ja käytössä on vähintään yksi merkkijärjestelmä. Sosiosemioottinen teoria tarkastelee merkitystä sekä perustavana vuorovaikutuksen merkityksenäntona että multimodaalisesti eri merkkijärjestelmien yhteisinä ja erityisinä piirteinä ja järjestelmien suhteina. (Kress 2010: 54, 61.)

Eri esitystapoja erittelemällä etsitään vastausta esimerkiksi siihen, miten kielelliset ja visuaaliset merkitykset yhdistyvät kokonaisuudeksi, joka on kontekstissaan enemmän kuin osiensa summa. Merkityksenäntoa tarkastelemalla selvitetään, miten esitystavat vaikuttavat toisiinsa: miten esimerkiksi kuvateksti vaikuttaa journalististen valokuvien tulkintaan – tai päinvastoin? Kieleen verrattuna kuvan katsotaan toimivan representaationa ennemminkin assosiaatioiden varassa. Kokonaisvaltainen multimodaalinen analyysi antaa enemmän tietoa kuin yksittäiset muodot, esimerkiksi kuvat ja kielellinen teksti toisistaan erillisinä. (Bateman, Wildfeuer & Hiippala 2017: 8–9, 16–17, 33.)

Tutkin, miten selkokielisen uutisen journalistinen valokuva ja kuvateksti sekä jutun otsikko ja ingressi muodostavat yhdessä merkityskokonaisuuden ja millainen selkolukijalle kohdennettu

merkityksenanto niissä toteutuu. Kuvien ”lukemisen” lähtökohtana on ajatus kuvan ja sanan yhteispeleistä, ja voi jopa ajatella, että juuri kielellinen konteksti osana multimodaalista tulkintaa tekee valokuvasta journalistisen kuvan. Lisäksi tulkinnassa on otettava huomioon muut kontekstuaaliset piirteet kuten julkaisukanava. (Barthes 1984 [1961]: 121; 1986 [1964]: 77; Seppänen 2005: 90–91; Pienimäki 2012: 100.) Visuaalisen merkityksen tulkinnassa tärkeimpiä kielellisiä osia ovat leipätekstistä typografisesti erotetut niin sanotut oheistekstit, kuten otsikko, ingressi ja kuvateksti, jotka muodostavat sisällöllisen kokonaisuuden (Heikkilä 2006: 21–23). Barthesin (1986 [1964]: 77–79) mukaan kuvateksti kytkee kuvan merkitykset tunnistamisen ja tulkinnan avulla ja ohjaa siten tulkitsijaa. Toisaalta on kyse denotatiivisten merkitysten kytkemisestä kuvaan, toisaalta kuvateksti rajaa tulkinnan mahdollisia konnotatiivisia merkityksiä. Tulkinnat ovat sosiokulttuurisia ja pohjaavat ideologista tietoa välittävään retoriikkaan (ks. Barthes 1986 [1964]: 85, 88).

Mediateksti representoi tiettyä sosiaalista käytäntöä sekä antaa osallistujille identiteettejä ja rakentaa heidän välilleen suhteita. Tekstejä analysoimalla rekonstruoidaan kirjoittaja- ja lukijaidentiteetit ja niiden välinen suhde. (Fairclough 2002 [1997]: 14, 80.) Representaatiossa on kyse siitä, millaisen todellisuuden mediaesitys tuottaa, millaisia tietokäsityksiä ja tiedon rakennelmia siihen muodostuu ja mitä visuaalisia ja kielellisiä keinoja käytetään (Seppänen 2005: 95; Pietikäinen & Mäntynen 2009: 53–54). Batemanin ym. (2017: 38) mukaan esimerkiksi kuvan tulkintaan vaikuttavat aina muut esitystavat (engl. semiotic modes) ja visuaalisia merkityksiä rajaa ainakin konteksti. Samoin Aiello ja Parry (2020: 4) painottavat sosiosemiotista näkökulmaa: kuvan merkitys ei ole tulkittavissa pelkästään visuaalisesta objektista itsestään, vaan sosiaalinen toimintaympäristö kontekstualisoi kuvan. Oheistekstit rajaavat merkityksiä, joten esimerkiksi sama kuvateksti voi saada eri kuvan yhteydessä lähes vastakkaisen tai ironisen merkityksen (ks. Seppänen 2001: 39; 2005: 90–92).

Kress ja van Leeuwen (2005: 4, 18–20) korostavat visuaalisten merkitysten kulttuurisia erityispiirteitä ja lähtevät visuaalisen kieliopin teoriassaan siitä, että kuvien ja muun visuaalisen aineksen merkityksiä voi tulkita irrallaan kielellisestä viestistä, koska niissä toteutuu ainakin osittain samoja merkityserotteluja kuin kielessä. He soveltavat analyysimenetelmässään systeemis-funktionaalisen kieliopin (esim. Halliday 1985) peruslähtökohtia merkityspotentiaalista ja sitä koskevista valinnoista, merkityksenannosta ja käsitteistä. Analyysissa systeemis-funktionaalisen kieliopin mukainen metafunktionaalisuus tarkastelu näkyy visuaalisen kieliopin (Kress & van Leeuwen 2005: 15) näkökulmissa. Ideationaalinen metafunktion³ koskee valokuvan representaatiota eli sitä, mitä tilannetta

³ Käsitteen ideationaalinen metafunktiono rinnalla on eri lähteissä käytetty käsitettä eksperientiaalinen metafunktiono. Shore (2020: 41, 44) taas käyttää eksperientiaalisen metafunktion synonyyminä representatiivisen metafunktion käsitettä kuvaamaan kielen konstruoivaa luonnetta.

tai tapahtumaa kuva esittää ja ketkä ovat kuvan osallistujia. Interpersoonainen metafunktio ilmentää kuvan rakentamaa vuorovaikutusta ja tekstuaalinen metafunktio kuvan visuaalisia merkityksiä, kuten kuvan rakennetta, sommittelua ja värejä. Visuaalisen kieliopin periaatteet näkyvät usean tutkimuksen lähtökohtana (esim. Martinec & Salway 2005: 338–339; Caple 2013: 55; Chinn 2017: 1490; Aiello & Parry 2020: 28).

Systeemis-funktionaalisen kieliopin käsitteet eivät kuitenkaan välttämättä ole käyttökelpoisia empiirisessä multimodaalisessa visuaalisten merkitysten tarkastelussa, koska visuaalisen ilmaisutavan pakottaminen kielelliseen muotoon saattaa tuottaa tulkintojen vääristymiä. Olennainen ero on, että kuvan tulkinta on kokonaisvaltaisempaa eikä perustu lineaarisuuteen, toisin kuin kielen tulkinta. Kuva hahmotetaan ensin kokonaisuutena, ja analyysi tarjoaa yhteyden yksityiskohtiin. (Bateman ym. 2017: 32–33, 50.) Metafunktiomainen tarkastelu osoittaa tärkeimmät merkityksenannon ulottuvuudet mutta ei osoita riittävän tarkasti visuaalisten merkitysten erityispiirteitä ja merkitysten paikantumista kuvassa (Aiello & Parry 2020: 28).

Visuaalisen kieliopin käsitteistön soveltamisessa on otettava huomioon myös kuvien käyttötavat. Scollon ja Scollon (2003: 84–85) korostavat kuvien kontekstin merkitystä tulkintatilanteessa. Visuaalinen kielioppi tarjoaa kuva-analyysin välineet, mutta on olennaista, että kuvan representoiman todellisuuden merkityksiä tulkitaan suhteessa kontekstiin, joten myös journalististen valokuvien merkitysten tulkinnassa julkaisukonteksti on avainasemassa. Chinn (2017: 1500) on kiinnittänyt selkokielisiä esitteitä tutkiessaan huomiota siihen, ettei visuaalisen kieliopin käsittein ole mahdollista eritellä, millaista vuorovaikutusta kuvista tulkittavat merkitykset ylläpitävät. Hänen mukaansa analyysiin vaikuttaa se, että visuaalisen kieliopin lähtökohtana on ideaalilukijan tulkinta kuvasta.

Merkityksenannon analyysissa lähestyn valokuvaa oheistekstien kautta: en analysoi ensisijaisesti kuvan visuaalisia keinoja vaan sitä, miten selkouutisessa ohjataan valokuvan hahmottamista ja tulkintaa oheisteksteillä. Kuvatekstien analyysi keskittyy eksperientiaaliseen merkityksenantoon, jota esimerkiksi Caple (2013: 131) sekä Martinec ja Salway (2005: 350) pitävät keskeisenä kuvatekstin tehtävänä. Tarkastelen oheistekstien sisällöllistä yhteyttä ja kuvatekstien representatiivista merkityksenantoa: miten kielellisesti representoidaan kuvan näkymää nimeämällä osallistujia, olosuhteita ja toimintaa (Shore 2020: 41). Toisena tarkastelun näkökulmana on interpersoonainen metafunktio eli se, mitkä kielelliset valinnat ilmentävät selkokirjoittajan ja selkolukijan osin epäsymmetristä vuorovaikutusta.

3 Aineisto

Aineiston uutiset on julkaistu tammi–toukokuussa 2020 eli koronapandemian niin sanotun ensimmäisen aallon aikana. Jutut ovat peräisin Selkosanomat-lehden arkistosta, ja mukana on sekä painetun lehden tekstien sähköisiä versioita että pelkästään verkossa julkaistuja tekstejä. Aineistoon kuuluu 82 valokuvaa ja kuvatekstiä sekä juttujen otsikot ja ingressit. Jutuista yli puolet (47) on julkaistu kotimaan ja 29 ulkomaiden uutisina; 4 on julkaistu viihteeseen ja 2 urheiluun liittyvinä. Aineistossa ei ole mukana leipätekstejä, mutta olen tarkistanut niistä joitakin oheisteksteihin liittyviä yksityiskohtia. Kuvaan tässä luvussa lyhyesti aineiston eri osat.

Aineiston valokuvista kaikki yhtä lukuun ottamatta ovat kuvatoimisto Lehtikuvan tuottamia, eikä niissä ole mainittu kuvaajaa. Ruudulta luettavien uutisten taitto on painettuja versioita pelkistetympi ja kaavamaisempi eikä vastaa selkokielisten tekstien visuaalisia suosituksia esimerkiksi palstan leveydestä. Verkkoversiossa jutun alussa oleva kuva on jokaisessa uutisessa saman kokoinen ja suorakaiteen muotoinen. Kuvateksti on kuvan alapuolella, saman levyisinä riveinä. Kuvatekstien pituus vaihtelee välillä 44–341 merkkiä (sisältäen välilyönnit), ja aineiston pisin kuvateksti on yli neljän rivin pituinen. Vertailuna voi mainita, että STT:n tyylikirjan (STT 2022) mukaan kuvateksti on ohjeellisesti enintään 200 merkkiä. Osin jo kuvatekstien pituuden vaihtelusta voi päätellä, että niillä on selkoutisessa erilainen painoarvo ja monenlaisia käyttötapoja.

Kuvan ja kuvatekstin alapuolella ovat otsikko ja jutun julkaisutiedot, julkaisupäivämäärä, kirjoittajan nimi ja kuvan lähdetieto sekä lihavoitu ingressi.⁴ Aineistoni juttujen otsikot ovat suhteellisen lyhyitä ja yksiosaisia. Niiden pituus vaihtelee kahden ja seitsemän sanan välillä: esimerkiksi Matkailu muuttuu (2); Kuubassa on paljon lääkäreitä ja vähän rahaa (7). Useimmat otsikot ovat kolme- tai nelisanaisia; kolmisanaista on 29 ja nelisanaista 30. Lausemuotoiset otsikot ovat yleisimpiä: niitä on yhteensä 69, joista kahdessa on kaksi lausetta. Verbittömiä lauseita on 8 (esimerkiksi Koulut kiinni toukokuun puoliväliin asti) ja lausekkeita 5 (esimerkiksi Uusia keinoja koronan hidastamiseen). Otsikot ovat pelkistettyjä ja usein informaatioltaan rajallisia eivätkä osoita selvästi uutisaiheen käsittelyn näkökulmaa. Tämän vuoksi muut oheistekstit tarkentavat otsikkoa. Ingressien pituus vaihtelee huomattavan paljon. Lyhin ingressi on yksi viisisanainen virke, ja pisin sisältää 4 virkettä, yhteensä 33 sanaa.

Selkoutisen valokuvan valinnassa tavoitellaan selkeyttä ja sitä, että kuva ja kirjoitus ovat perusviestiltään yhteneviä ja tukevat ymmärrettävyyttä. Sopiva kuva on esimerkiksi sellainen, joka on

⁴ Aineiston uutisten julkaisemisen jälkeen Selkosanomien verkkosivujen ja painetun lehden ulkoasua on uudistettu.

helppo hahmottaa ja jossa näkyy selvästi jokin tunnetila. Selkojulkaisuissa noudatetaan uutiskuvien kuvankäsittelyn eettisiä ohjeita; toisinaan on kuitenkin tarpeen rajata pois esimerkiksi kuvituskuvien ylimääräisiä yksityiskohtia, mikä helpottaa kuvan tulkintaa. (Virtanen 2002: 60; Virtanen 2009: 129–139; Kaatra 2020.)

4 Tutkimusmenetelmät

Teen kuvista ja oheisteksteistä laadullista analyysia ja luokittelen aineistoa ensiksi teemoittelun avulla (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018: 105, 140–142). Pandemiauutisista määrittelemäni teemat osoittavat erilaisia kriisiajan viestinnän näkökulmia ja ilmentävät osin myös sitä, että uutiset on julkaistu selkokielisinä ja kohdennettu yleisölleen. Tavoitteena on luoda kokoavaa tulkintaa pandemiaviestinnästä ilmiönä vastaanottajien näkökulmasta (Tuomi & Sarajärvi 2018: 173). Koska kyse on päivittyvästä uutisaiheesta, teemat eriytyvät myös ajallisesti (kuvien ja juttujen teemoittaisesta jakautumisesta tutkimuskauden mittaan ks. taulukkoa 1 luvussa 5).

Teemoittelun lisäksi hyödynnän lingvistisen tekstianalyysin menetelmiä. Systemis-funktionaaliseen kieliteoriaan pohjautuvassa tekstintutkimuksessa tekstilaji on keskeinen käsite, koska tarkastelun kohteena on teksti sosiaalisena toimintana. Tekstilajit ovat sosiokulttuuristen toimintatapojen toteutumia. (Shore 2012: 158, 160.) Käsitteen määrittelyssä korostuu myös tekstien rakenteen merkitys: on tavanomaista, että tekstit rakentuvat vaiheittain kokonaisuudeksi, jossa on tunnistettavia osia (Shore & Mäntynen 2006: 31). Tekstilaji luo puitteet kuvien ja kielen yhteyksien analyysille.

Mediatutkimuksessa tekstilaji, genre, on ”kommunikatiivinen sopimus”, jonka määrittelyssä korostuvat viestinnällisyys ja dynaamisuus. Genrellä on merkityksenannossa aktiivinen järjestävä rooli: yhtäältä se tarjoaa tekijöille tuottamisen sääntöjä ja toisaalta yleisölle sosiosemanttisia tulkinta-aseimia. (Ridell 2006: 188, 191, 193.) Pienimäki (2011: 168–169) painottaa genrejen merkitystä eräänlaisina tulkintakehyksinä, joissa valokuvat näyttäytyvät sosiokulttuurisina konstruktioina (ks. myös Karvonen 2000: 78–82). Genren luoma ennakoitavuus ja merkityksenantoa järjestävä rooli näkyy myös tekstien vastaanotossa. Tutkimuksessa graafisen tiedon hyödyntämisestä on saatu tuloksia, joiden mukaan myös taidoiltaan heikot lukijat pystyvät esimerkiksi erottamaan eri tekstilajeja visuaalisesti toisistaan ja siten orientoitumaan tekstin lukemiseen ja sen sisällön omaksumiseen. (Sieghart 2020: 84–86.)

Pienimäen (2012: 99–100) mukaan journalistinen valokuva muodostaa genren, koska se tuotetaan, esitetään ja vastaanotetaan tietyn yhteiskunnallisen käytännön sisällä. Kuva saa erilaisia merkityksiä eri konteksteissa ja voi edustaa eri lajityyppisiä; sama kuva toimii hyvin eri tavoin esimerkiksi uutis- ja

mainoskontekstissa (Pienimäki 2011: 155). Caple (2013: 36–38) yhdistää journalistisiin valokuviin myös uutisarvon käsitteen: kuvassa on jotakin sellaista, mikä selittää tai vahvistaa tapahtuman uutisarvoiseksi. Pieni mäki (2013: 20–21, 63) käsittelee kuvanlukutaitoa osana medialukutaitoa. Journalistisen kuvan kriittinen tulkinta edellyttää visuaalisen merkityksenannon tuntemista, jotta pääsee käsiksi sosiokulttuurisesti rakentuviin merkityksiin. Tulkinnan yksinkertaisin muoto on esimerkiksi esineiden tai ihmisten tunnistaminen (vrt. Barthes 1986 [1964]: 78).

Aineiston analyysissa taustatietona on käytetty juttujen toimitustyöhön osallistuneiden henkilöiden kommentteja kuvien valinnasta ja kuvateksteistä. Selkosanomien toimituksesta mukana olivat päätoimittaja Petri Kiuttu, toimittaja Markku Juusola ja kuvatoimittaja Heidi Ahlström. Olen pyytänyt taustatietoa ja kommentteja yhteensä 22 jutun kuvasta ja kuvatekstin muotoilusta. Tiedot on otettu huomioon kuvien ja kuvatekstien luokittelussa ja tulkinnassa, mutta esimerkkien käsittelyn yhteydessä ei ole suoria lainauksia vastauksista, koska kyselyä ei ole toteutettu tutkimushaastatteluna.

4.1 Journalististen valokuvien luokittelu

Kuvajournalismissa käytetään yleisesti jakoa uutisvalokuviin ja kuvitusvalokuviin (esim. Salo 2000; Saraste 2010), ja Pienimäki (2012) käyttää tutkimuksensa kuvatyypiluokittelussa niiden lisäksi kolmantena käsitettä tunnistevalokuva. Uutisvalokuva on dokumentaarinen ja pyrkii näköisyyteen ja totuudenmukaisuuteen (Pieni mäki 2013: 17). Sillä on ajankohtaisen raportoinnin tehtävä, ja siltä odotetaan faktapohjaisuutta ja objektiivisuutta. Kuvitusvalokuvat sen sijaan eivät täytä kaikkia uutiskriteereitä, eikä niillä fiktiivisinä esityksinä siten ole varsinaista uutisarvoa. Fiktiivisyys, käsitteellisyys ja ideaperustaisuus ovat merkittäviä journalistisen ilmaisun etuja. (Salon 2000: 155–156, 164.) Toisaalta kuvituskuvat saattavat representoida sellaisia ulottuvuuksia, joita ei konstruoida kielen keinoin yhtä ilmeisinä ja stereotyyppisinä; ne voivat ylläpitää tietynlaisia kapeita käsityksiä esimerkiksi vanhuudesta (Mäntynen & Virtanen 2020: 104–105). Kuvatyypeistä kolmannen, tunnistevalokuvan, tehtävä on identifioida: se esittää, miltä uutisessa mainittu paikka, esine, henkilö tai eläin näyttää. Tunnistevalokuva voi olla myös sosiaalisen kontrollin tehtävässä, kun se esittää esimerkiksi kadonnutta henkilöä tai takaisinvedettävää tuotetta. (Pienimäki 2012: 104.)

Pienimäki (2012: 102) pitää ilmaisullisesti tärkeänä, että kuvituskuville voi mielikuvia luomalla havainnollistaa asioita ja käyttää kuvaa ”visuaalisena houkuttimena”. Niillä voi havainnollistaa esimerkiksi aiheita, jotka ovat arkaluonteisia tai abstraktiuden vuoksi vaikeasti visualisoitavia. Kuvien tyypittelyssä Pienimäki (2012: 100) on kiinnittänyt huomiota erityisesti kuvien sisältöön sekä taittoon, kuvateksteihin ja otsikoihin. Niiden pohjalta on mahdollista tarkkailla, millainen tulkinta kuvasta vaikuttaa ensisijaiselta. Pienimäen (2012: 113) luonnehdinnat kuvatyypeistä sopivat myös

selkouutisen kuviin, koska hänen tutkimuksessaan korostuvat mediakasvatuksen näkökulmat kuvien hahmottamisesta ja tulkinnasta. Aineiston selkouutisten kuvittamisen erityispiirteet liittyvät ainakin osittain siihen, että aiheena on osin vaikeasti havainnollistettava mutta sekä ihmisten arkeen että yhteiskuntaan laajasti vaikuttava pandemia. Mäenpää (2008: 63) huomioi tutkimuksessaan myös vastaanoton näkökulman: kuvituskuvan käyttö uutisessa voi olla ongelmallista, koska lukijat saattavat pitää kuvitusvalokuvaa uutisvalokuvana. Tämä on tärkeä näkökohta myös selkokielisessä uutisoinnissa.

Journalistiseen valokuvaan liitetään myös symbolikuvan käsite, jota on käytetty aiemmin kuvituskuvan synonyymina (Miettinen 1984: 201). Käsite mainitaan myös Selkokielen mittarissa (Selkokeskus 2018), mutta sillä viitataan yleisesti symbolisiin kuviin eikä journalistisiin valokuviin (vrt. Virtanen 2009: 133; Leskelä 2019: 201). Selkokielen mittarin päivitetystä versiossa (Selkokeskus 2022a) on yhtenä arviointikriteerinä symbolien käyttö, mutta sillä rajataan yleisemmin symbolisten kuvien käyttöä.

Aineiston jakoa uutis-, kuvitus- ja tunnistevalokuihin on tarkennettava kuvien valintaan liittyvien toimituksellisten ja kuvien sisällöllisten seikkojen vuoksi. Tärkeä kuvatyyppejä on dokumentaarinen kuvitusvalokuva, sillä kuvat valitaan juttuun jälkikäteen eikä lehdellä ole omaa uutiskuvatuotantoa. Dokumentaarisisina otettuja valokuvia käytetään uudelleen, ja silloin niiden tehtävä on mielikuvien avulla havainnollistaa käsiteltyä aihetta. Valokuvat eivät kuitenkaan representoi uutisen todellisia tapahtumia. (Pienimäki 2012: 102.) Olen luokitellut uutisvalokuviksi aihetta dokumentoivat kuvat ja kuvitusvalokuviksi ne, joiden semanttinen yhteys uutisen aiheeseen ja otsikkoon on epäsuora ja mahdollisesti sepitteellinen. Selkolukijan kannalta on tärkeää, että kuvan funktio osoitetaan selvästi kuvatekstissä.

Eri kuvatyypit ovat käytössä seuraavaksi analysoimissani neljässä esimerkissä: esimerkissä 1 on uutisvalokuva, esimerkkinä 2 kuvassa on dokumentoivan kuvituskuvan piirteitä, esimerkkinä 3 sisältää kuvitusvalokuvan ja esimerkkinä 4 tunnistevalokuvan. Aineistoni uutisvalokuvissa toistuu epidemian symbolina kasvomaski, jota käyttävät terveydenhuoltohenkilöstön lisäksi tavalliset ihmiset eri puolilta maailmaa otetuissa kuvissa. Tällainen kuvitus on myös vuoden 2020 ensimmäisessä koronauutisessa (esimerkki 1).

(1)

OTS: Koronavirus leviää maailmalla

ING: Yli 130 ihmistä on kuollut Kiinassa koronavirukseen. 6 000 on saanut tartunnan.

KT: Ihmiset käyttivät hengityssuojaimia Hongkongin MTR-junassa 25. tammikuuta. (29.1.2020)

Otsikko on abstrakti ja yleistävä, ja ingressi rajaa alueeksi Kiinan. Kuva ja kuvateksti yhdistävät viruksen leviämisen Hongkongiin. Kuvan näkymä on sisältä metrosta, jossa istuu ihmisiä vieri vieressä. Kuvateksti ohjaa kiinnittämään huomiota hengityssuojaimiin⁵

Esimerkissä 2 valokuva (kuvattu hakasuluissa) esittää hoivakotia ja sen asukkaita, mutta ei suoraan otsikon mukaista uutisaihetta. Tällaiset kuvat olen luokitellut uutisvalokuviksi, mutta kuvassa on havainnollistavan dokumentaarisen kuvituksen piirteitä.

(2) [Kuvassa on hoivakodin asukas selin, ja hoitaja avaa hänelle ovea.]

OTS: Hoivakodeissa paljon koronavirustartuntoja

ING: Hoivakodeissa on kuollut paljon vanhuksia koronaviruksen takia.

KT: Koronavirus on levinnyt kunnallisiin ja yksityisiin hoivakoteihin. Kuvassa olevat henkilöt eivät liity koronavirustapauksiin tai -kuolemiin. (22.4.2020)

Kuvateksti osoittaa kuvan yhteyden uutiseen ja korostaa, että uutisaihe ei liity yksittäiseen tunnistettavaan hoivakotiin.

Kuvitusvalokuvat perustuvat mielikuviin, ja kuvatekstin tehtävänä on auttaa lukijaa tulkitsemaan kuvan ideaa ja merkityksiä. Kuvitusvalokuvia on etenkin uutisissa, jotka käsittelevät abstraktia aihetta, kuten taloutta seuraavassa esimerkissä.

(3) [Kuva kauppakeskuksesta ja tyhjistä aukiosta]

OTS: Koronavirus heikentää taloutta

ING: Koronavirus aiheuttaa paljon taloudellisia huolia. Yritykset irtisanovat ja lomauttavat ihmisiä.

KT: Helsingin keskustan Narinkkatori oli autio 19. maaliskuuta. Kampin kauppakeskuksen mainosnäytöllä on koronaviruksen leviämisen estämiseen liittyvä mainos. Siinä lukee [että] välittäminen ei vaadi kosketusta. (25.3.2020)

⁵ Selkosanomien julkaisemassa koonnissa ”Sanastoa koronaviruksesta: Viruksen tartunnan ehkäiseminen” nimityksiä on tarkennettu. Kasvomaski määritellään kankaiseksi tai paperiseksi suojaksi kasvojen edessä. Hengityssuojaimesta sen sijaan sanotaan, että siinä on CE-merkintä ja uloshengitysventtiili ja että se on tarkoitettu ammattilaiselle, esimerkiksi lääkärille. (Airaksinen & Kaatra 2021.)

Kuva kauppakeskuksesta ja Narinkkatorista on yhdistettävissä talouden teemaan. Autio aukio kertoo kaupankäynnin hiljenemisestä ja havainnollistaa siten yritysten taloudellisia huolia. Myös kauppakeskuksen mainosnäyttö on otettu erilaiseen käyttöön: kuvatekstin mukaan siinä on koronaviruksen leviämisen estämiseen liittyvä mainos. Koska kuvasta ei pysty lukemaan näytön tekstiä, se on kerrottu kuvatekstissä.

Tunnistevalokuvilla havainnollistetaan esineitä tai esimerkiksi paikkoja, rakennuksia ja ikonisia kaupunkinäkyelmiä. Esimerkissä 4 valokuva hengityssuojaimista auttaa erottamaan oikeanlaiset suojaimet vääränlaisista.

(4) [Lähikuva FFP2-hengityssuojaimista]

OTS: Suomeen tuli väärä hengityssuojaimia

KT: Kuvassa on hengityssuojaimia, jotka sopivat lääkärin ja sairaanhoitajien käyttöön.

Hengityssuojaimet estävät koronaviruksen leviämistä. (14.4.2020)

Identifioivilla tunnistevalokuvilla on selkouutisessa erilaisia tehtäviä kuin yleiskielisissä uutisissa, ja niitä käytetään myös uutisaiheen kontekstualisointiin (ks. alalukua 5.2.2).

4.2 Kuvatekstin tehtävät

Kuvatekstien vaikutusta kuvien tulkintaan on arvioitu hieman eri tavoin, mutta yleinen perusajatus on, että kuva ja kuvateksti muodostavat kokonaisuuden ja vaikuttavat merkittävästi toistensa tulkintaan. Selkokieliseen uutiseen rekontekstualisoidun valokuvan kuvatekstillä on tarkoitus yhdistää otos uutisaiheeseen, nimetä sen esittämä toiminta sekä kontekstualisoida kuva selkolukijalle riittävällä tarkkuudella. Yleiskielisten uutisvalokuvien kuvatekstien tutkimuksessa lähtökohtana on se, miten kuvateksti tekee näkyväksi uutisen peruselementtejä: mihin uutistapahtumaan kuva liittyy, mitä ja milloin on tapahtunut ja miten kuvan toimijat liittyvät tilanteeseen (Heikkilä 2006: 152). Kuvatekstillä on ilmeinen tulkintaa ohjaava tehtävä, ja siinä tulee näkyväksi implisiittinen tieto merkityksenannosta (Pienimäki 2013: 70–71). Heikkilän (2006: 18–19, 21) mukaan kuvatekstin suhde uutisen kuvaan vaihtelee sen mukaan, representoiko kuvateksti uutisaiheena olevaa tapahtumaa vai onko sen tehtävänä ensisijaisesti kertoa, mitä kuvassa on. Kuvateksti voi myös antaa uutisaiheeseen liittyvän tiedon, josta kuva ei sinänsä anna lisäinformaatiota. Kun kuvateksti pelkästään erittelee kuvan näkymää, se on metatekstuaalisessa suhteessa kuvaan (Barthes 1986: 79). Martinec ja Salway (2005: 347, 350) pitävät uutiskuvan kuvatekstiä epäitsenäisenä ja kuvalle alisteisena kielellisenä kokonaisuutena, jossa muut kuin osallistujia, tapahtumia ja olosuhteita nimeävät osat ovat lisätietoa.

Barthesin (1986 [1964]: 88) mukaan metonymia, esimerkiksi kokonaisuuden käsitteen korvaaminen osan käsitteellä, on tärkeä konnotatiivisten merkitysten tuottaja. Seppänen (2001: 191; 2005: 126) pitää metonyymisyyttä perustavana kuvan tulkintaan vaikuttavana tekijänä: valokuva rajautuu tiettyyn osaan todellisuutta ja alkaa edustaa kokonaisuutta. Heikkilä (2006: 207) mainitsee epäsuhtaan, joka kuvan ja kuvatekstin välillä vallitsee. Kuva visuaalisena esityksenä sisältää huomattavan paljon yksityiskohtia ja siten myös merkityspotentiaalin, josta vain osaan kuvateksti voi tarttua. Tulkinnassa voi lähteä siitä, että kuvateksti osoittaa, mitä huomionarvoista kuvassa on ja miten se liittyy uutisaiheeseen. Tällä on erityisesti merkitystä tarkasteltaessa selkokielisten uutisten kuvatekstejä, koska niillä pyritään tietoisesti tukemaan kuvan tulkintaa.

5 Tutkimustulokset

Aineiston 82 kuvasta olen nimennyt 46 uutisvalokuviksi, 28 kuvitusvalokuviksi ja 8 tunnistevalokuviksi alaluvussa 4.1 esitellyn luokittelun mukaisesti. Luokitteluun on vaikuttanut etenkin kuvan hahmottaminen osana uutista ja sen tulkitseminen suhteessa tekstiin. Tammi- ja toukokuun välisenä aikana vuonna 2020 uutisoinnin teemoina olivat 1) taudin pandemialuonne eli koronaviruksen aiheuttaman covid-19-sairauden leviäminen Suomessa ja muissa maissa, 2) pandemian aiheuttamat rajoitukset eli se, miten viruksen leviämistä pyrittiin estämään ja miten tehdyistä päätöksistä tiedotettiin, 3) talous eli se, miten pandemia vaikutti talouteen ja miten esimerkiksi yrityksiä tuettiin, 4) yhteisöllisyys eli pandemian vaikutukset yhteisön näkökulmasta, vastuun ottaminen itsestä ja muista sekä 5) arki eli pandemian vaikutukset ihmisten arkielämään Suomessa. Selkosanomien jutuissa teemat ovat siis toisaalta konkreettisia virustautia koskevia uutisia epidemian leviämisestä ja esimerkiksi liikkumisrajoituksista eri maissa. Toisaalta teemat ovat abstrakteja, mikä näkyy kuvien käytössä ja kuvatekstien muotoilussa.

Pandemiauutisoinnissa kuvilla on tärkeä tehtävä kiinnittää vastaanottajan huomio ja havainnollistaa sairauden uhkaa konkreettisilla, tunteita herättävillä esimerkeillä (Martikainen & Sakki 2021: 491). Aineiston uutisista useimmat ovat yhdistettävissä taudin leviämiseen maailmanlaajuisiksi sekä pandemian aiheuttamien rajoitusten asettamiseen ja niiden purkamiseen. Taulukosta 1 ilmenee, miten teemat liittyvät erityyppisiin valokuviin ja milloin eri teemoista on ilmestynyt juttuja tarkastelukuukausina. Luokittelu on tehty valokuvien ja oheistekstien perusteella, ja se antaa kokonaiskuvaa aineistosta ja Selkosanomien uutisoinnin painotuksista.

Taulukko 1: Journalististen valokuvien kuvatyyppit ja juttujen teemat sekä määrät kuukausittain tammi–toukokuussa 2020.

Yht. 82 juttua ja kuvaa	Uutisvalokuva (yht. 46)	Kuvitusvalokuva (yht. 28)	Tunnistevalokuva (yht. 8)
Pandemia (20) taudin leviäminen	12 kuvaa tammi 2, helmi 3, maalis 1, huhti 5 touko 1	8 kuvaa maalis 2, huhti 2, touko 4	0
Rajoitukset (38) rajoitusten asettaminen ja niiden purkaminen eri maissa	23 kuvaa maalis 5, huhti 11, touko 7	10 kuvaa maalis 3, huhti 3, touko 4	5 huhti 1, touko 4
Talous ja yritykset (11) toiminnan hiljeneminen, tuet	5 kuvaa maalis 1, huhti 2, touko 2	4 kuvaa maalis 2, huhti 2	2 kuvaa maalis 1, touko 1
Yhteisö (8) suojautuminen yhteisön ja yksilön näkökulmasta	3 kuvaa huhti 1, touko 2	5 kuvaa huhti 4, touko 1	0
Arki (5) vaikutukset arkielämään	3 kuvaa maalis 2, touko 1	1 kuva huhti 1	1 kuva maalis 1

Koronavirusepidemian leviämistä pandemiaksi esitetään uutisvalokuvissa ja kuvitusvalokuvissa erityisesti kasvosuojia käyttävillä ihmisillä, joita on kuvattu eri puolilla maailmaa, kuvilla sairaaloista ja tilapäisesti sairaalakäyttöön otetuista tiloista. Osa kuvista liittyy testaamiseen, tai kuvassa on hoitohenkilökuntaa ja potilaita. Rajoitusten asettamiseen, niitä koskevien päätösten tekemiseen ja myöhemmin erilaisten rajoitusten purkamiseen Suomessa ja muualla liittyy 46 % aineiston jutuista, ja ajallisesti ne sijoittuvat maaliskuu-, huhti- ja toukokuulle. Rajoitusten teemaan liittyvät kuvitusvalokuvat havainnollistavat esimerkiksi joidenkin maiden ulkonaliikkumiskieltoa tai matkustamisen rajoituksia.

Talouden teema alkoi näkyä selkoudutisissa maaliskuussa, ja yhteensä siihen liittyviä valokuvia on aineistossa 11 %. Aluksi käsiteltiin talouden hiljenemistä ja supistumista ja myöhemmin yritysten tukemista. Abstraktina käsitteenä taloutta on esitetty uutisvalokuvina yrityksistä tai esimerkiksi lentokentältä, ja lisäksi on analogiaan perustuvia kuvitusvalokuvia hiljenemisestä kaduilla, aukioilla tai rautatieasemilla (ks. esimerkkiä 3 s. 69). Yhteisön ja arjen teemoihin liittyy 15 % valokuvista, ja niissä näkyy selvimmän ihmisten kokemusten näkökulma. Maalikuussa julkaistut arkeen liittyvät jutut koskevat esimerkiksi etäopetusta; yhteisöllisyys ja sosiaaliset ongelmat ovat esillä vasta huhti- ja toukokuussa. Arjen ja yhteisöllisyyden kuvat esittävät esimerkiksi naapuriapua, lapsiperheen arkea, hoivakotia, ruokakassien jakamista, yksinäisyyttä ja vanhuksia. Tunnistevalokuvia on yhteensä 8, ja ne liittyvät paikkojen, yritysten ja esineiden tunnistamiseen. Kuvan merkitysyhteys teemaan käy ilmi kuvatekstistä, jonka avulla lukija pystyy tulkitsemaan kuvituksen ideaa ja kuvan yhteyttä todellisuuteen (ks. alalukua 4.1).

Arvioin selkoudutisen kuvatyyppejä sekä kuvatekstin ja muiden oheistekstien toimivuutta kuvan merkitysten avaajina. Analyysissa on huomioitu se, että kuvatekstien tehtäviin vaikuttavat paitsi muihin oheisteksteihin sisältyvä aines myös journalistisen valokuvan tehtävä. Selkosanomien

toimituksesta sähköpostitse saamieni kommenttien mukaan pandemiaa käsittelevien uutisten valokuvien valinta on ollut ongelmallista siksi, ettei kuva-arkistosta kovinkaan helposti löydy selkokielineen tekstiin sopivaa kuvaa. Etenkin tämä koskee kuvitusvalokuvia, joilla voisi havainnollistaa uutisaihetta mielikuvien avulla. Valintaperusteet saattavat silloin painottaa esimerkiksi otoksen kuvajournalistiseen kiinnostavuuteen, valokuvan tunnelmaan tai sommitteluun. (Valintaperusteita kuvaavat sähköpostit: Ahlström 2021; Juusola 2021; Kiuttu 2021.)

5.1 Kuvatekstien suhde valokuvaan selkouutisessa

Kuvateksti on kuvaa kommentoiva ja selittävä osio, jolla on jutun reseptiota ohjaava tehtävä. Kuvateksti antaa kuvasta ja uutisaiheesta lisäinformaatiota ja on sisällöllisesti tiiviisti yhteydessä kuvaan. Erityinen tehtävä kuvateksteillä on kuvitus valokuvissa, koska ne avaavat kuvan yhteyttä uutisaiheeseen ja rajaavat kuvan tulkintavaihtoehtoja sekä antavat vihjeitä merkityspiirteistä. (Jaakkola 2013: 133.) STT:n tyylikirjan (STT 2022) mukaan otsikon, kuvan ja kuvatekstin pitää muodostaa toimiva kokonaisuus, jossa kuvatekstin ei ole tarkoitus toistaa otsikkoa tai jutun ingressiä eikä selostaa kuvaa. Kuvatekstiin on mahdollista nostaa esimerkiksi jokin leipätekstissä oleva yksityiskohta. Kuvan ohella kuvateksti, kuten muutkin jutun oheistekstit, vaikuttaa siihen, tarttuuko lukija tekstiin vai ei, mikä on tärkeä näkökohta selkokielisissä mediateksteissä. Selkolukijalle on tarpeen kertoa, mikä on idean tasolla kuvan yhteys otsikkoon ja mahdollisesti ingressiin. Uutisen ymmärrettävyyteen taas vaikuttaa se, miten kuva pystyy havainnollistamaan abstraktia uutisaihetta, kuten taloutta.

Selkosanomissa on aiemmin käytetty kuvatekstejä myös kuvan tekstivastineena, jonka ruudunlukuohjelma huomioi. Saavutettavuusvaatimusten (2021) mukaan kaikille kuville on annettava riittävän kuvaava tekstivastine, jotta kuvan sisältö on myös niiden ulottuvilla, jotka eivät näe kuvaa. Tekstivastinetta ei kuitenkaan tarvita niin sanotuissa koristeellisissa kuvissa, jotka eivät tuo tekstiin olennaista lisätietoa, tai kuvissa, joiden sisältö on kuvattu tekstissä. Tämä koskee ainakin osaa käytetyistä kuvitusvalokuvista, jotka eivät lisää tietoa uutisaiheesta tai eivät ole uutisarvoisia.

Valokuvan rekontekstualisoinnissa selkouutiseen kuvatekstillä on välittävä tehtävä visuaalisen merkityksenannon avaamisessa selkolukijalle. Uutis-, kuvitus- ja tunnistevalokuvan kuvateksteillä on osin samoja, osin erilaisia tehtäviä. Heikkilä (2006: 81–84, 207) on jakanut yleiskielisten uutisten valokuvien kuvatekstit kuvaselosteeksi ja kehysjaksoksi. Kuvaseloste nimeää representoimansa tilanteen, osallistujat ja toiminnan. Kehysjaksoon voi sen sijaan sisältyä tietoa, jota ei pysty päättelemään kuvasta: se voi antaa jonkin lisätiedon tai kiinnittää lukijan huomion johonkin kuvan yksityiskohtaan. Selkokielisten uutisten journalistisissa valokuvissa kuvaseloste on olennainen, ja sitä

käytetään paitsi kuvaamaan näkymää ja nimeämään toimijat myös sen kertomiseen, että kuvan henkilöt eivät liity nimettyyn tilanteeseen tai tapahtumaan. Kuvateksti voi olla otosta erittelevää metatekstiä, jolloin se ei anna lisää tietoa uutisaiheesta. Kuvatekstin kehysjakso toteuttaa selkokielistämisen tavoitteita: se tarkentaa ja havainnollistaa uutisaihetta sekä sisältää selittävää ainesta. Käsittelen seuraavissa alaluvuissa esimerkkien avulla kuvatekstien tehtäviä.

5.1.1 Kuvatekstinä on metatekstiä

Yksinkertaisimmillaan kuvateksti on näkymää erittelevää metatekstiä, joka nimeää lausekkeella tai eksistentiaalilauseella, selvimmin kuvassa on -ilmauksella, osallistujat, esineet ja tilanteen sekä kertoo kuvanottoaikaan ja -ajan. Kuvateksti ei siten lisää tietoa uutisaiheesta vaan on kuvaseloste näkymästä. Aineistossa on yhteensä 14 kuvatekstiä (7 lause- ja 7 lausekemuotoista), joiden suhde kuvaan on metatekstuaalinen.

(5) [Sivukuva lentokoneesta kentällä, etualalla autoja parkissa]

OTS: Hallitus tukee Finnairia

KT: Kuvassa on Finnairin lentokone Helsinki-Vantaan lentokentällä. Kuva otettiin keskiviikkona 18. maaliskuuta. (25.3.2020)

Esimerkissä 5 kuvatekstissä kerrotaan esittelevällä lauseella, mitä kuva esittää, joten sen paremmin kuva kuin kuvatekstikään ei laajenna tietoa uutisaiheesta.

Esimerkin 6 kuva sisältää poikkeuksellisen paljon yksityiskohtia, joita eritellään kuvatekstissä.

Piirroskuvan Tegnellin kasvoista osoitetaan olevan tärkeä yksityiskohta, joten kuvatekstissä voisi olla myös nyt leipätekstissä oleva, nimikettä selittävä tieto: Ruotsin keinot koronavirusta vastaan on suunnitellut Anders Tegnell. Näin kuvateksti sisältäisi metatekstin lisäksi uutisaiheeseen liittyvää tietoa. Jutun kirjoittaja ja kuvan valitsija arvioi, että kuva saattaa olla liian monitulkintainen selkouutiseen (Juusola 2021). Monitulkintaisuutta lisää myös se, että kuvaan sisältyy toinen semioottinen kokonaisuus, juliste.

(6)

OTS: Ruotsissa korona leviää laajasti

KT: Kuvassa ravintolan ovessa on juliste, jossa on teksti: peskää kätenne.

Julisteessa on myös valtionepidemiologi Anders Tegnellin kasvot. Kuva on otettu Ruotsin pääkaupungissa Tukholmassa. (27.5.2020)

Esimerkeissä 7 ja 8 on nimeävä metatekstuaalinen lauseke kuvatekstinä. Kuvaselosteena se on verrattavissa eksistentiaalilauseeseen, josta puuttuu kuvassa on -aloitus.

(7) [Kuvassa on kolme golfin pelaajaa viheriöllä.]

OTS: Golfin pelaaminen on sallittua

KT: Golfin harrastajia Helsingin Golfklubilla Talissa kesällä 2019. (6.5.2020)

(8) [Lähikuva elokuvateatterin ovesta]

OTS: Elokuvateatterit on suljettu

KT: Suljettu Finnkinon elokuvateatteri Helsingissä maaliskuussa. (7.4.2020)

Kummassakin esimerkissä kuvat ja kuvatekstit saattavat vaikuttaa irrallisilta uutisaiheeseen nähden, mutta otsikoiden verbimuodot on sallittua ja on suljettu yhdistävät ne pandemian ajan uutisointiin rajoituksista.

5.1.2 Kuvateksti havainnollistaa uutisaihetta

Mediatekstin selkokielistämässä on tarkkailtava tiedon määrää (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 96), mikä otetaan huomioon myös kuvatekstien muotoilussa. Aineistossa on kuitenkin yhteensä kahdeksan esimerkkiä, joissa valokuva liittyy uutisaiheeseen välillisesti ja kuvateksti sisältää paljon informaatiota. Kuva havainnollistaa uutisen aihetta, mutta otsikon ja kuvatekstin yhteys on heikko.

Esimerkissä 9 kuva ja kuvateksti rajaavat yleistävän otsikon Miljoonia tartuntoja maailmassa Italiaa koskevaksi.

(9) [Kuvassa on kasvosuojaa käyttäviä ihmisiä asemalaiturilla.]

OTS: Miljoonia tartuntoja maailmassa

KT: Italia alkoi vähentää tiukkoja rajoituksia maanantaina 4. toukokuuta. Italialaiset saavat nyt vieraila sukulaisten luona ja mennä ulos. Koronavirus on iskenyt vakavasti Italiaan. Italiassa on kuollut 30 000 ihmistä koronavirustautiin. Yli 210 000 italialaista on saanut tartunnan. Kuvassa on matkustajia Milanon Cardonan rautatieasemalla. (6.5.2020)

Kuva ja kuvateksti muodostavat itsenäisen kokonaisuuden; kuvateksti on pitkä ja sisältää lyhyen uutisen verran yksityiskohtaista informaatiota. Italian koronatilanteesta ei ole mainintoja muissa oheisteksteissä tai leipätekstissä, joten kuvaa voi pitää kuvitusvalokuvana.

Esimerkissä 10 ingressi tarkoittaa otsikon kaupungit mainitsemalla alakäsitteen suurkaupungit sekä nähtävyydet. Kuva antaa esimerkin suurkaupungin nähtävyydestä ja havainnollistaa tyhjän aukion avulla käsitettä ulkonaliikkumiskielto.

(10) [Kuvassa kolme poliisia kävelee aukiolla, taustalla kaupungin horisontti.]

OTS: Korona hiljensi kaupungit

ING: Koronavirus on tyhjentänyt suurkaupungit ja nähtävyydet kaikkialla maailmassa.

Suurkaupunkien keskustat ja nähtävyydet ovat nyt tyhjiä.

KT: Poliisit partioivat tyhjällä Trocaderon aukiolla Pariisissa. Presidentti Emmanuel Macron julisti Ranskaan tiukan ulkonaliikkumiskiellon. Ihmiset saavat käydä vain töissä, ruokaostoksilla ja lääkärissä. (25.3.2020)

Kuvateksti nimeää paikan ja antaa lisätietoa Ranskaan julistetusta ulkonaliikkumiskiellosta. Kuva esittää poliisien toimintaa Trocaderon aukiolla, mutta siinä nimetään toimijoiksi myös maan presidentti (julisti Ranskaan tiukan ulkonaliikkumiskiellon) ja ranskalaiset (Ihmiset saavat käydä). Kuvatekstin kehysjakso sisältää kuvan ulkopuolista tietoa, koska Ranska on esillä vain kuvatekstissä, minkä vuoksi valokuva saa kuvituskuvan piirteitä.

Esimerkissä 11 kuva ja kuvateksti muodostavat testaamista kuvaavan kokonaisuuden. Kuvateksti on suhteessa muihin oheisteksteihin itsenäinen tekstuaalinen yksikkönsä.

(11) [Lähikuva käsistä, jotka laittavat näytetikkaa pussiin]

OTS: Suomi lisää paljon koronan testaamista

KT: Koronavirusta testataan tikulla ihmisen nielusta tai nenästä. Testaajat kutsuvat tikkua nenänielutikuksi. Kuvassa terveysaseman työntekijä laittaa koronanäytettä pussiin. Näytteet tutkitaan laboratorioissa eri puolilla Suomea tai jopa Tallinnassa Virossa. (2.4.2020)

Kuva ja kuvateksti avaavat käsitettä testaaminen. Otsikossa testaaminen on abstrakti käsite ja viittaa testaustoimintaan yleisesti, kuvateksti taas viittaa testaukseen näytteen ottona, konkreettisena toimintana. Lisätieto Testaajat kutsuvat tikkua nenänielutikuksi tuo kuvatekstiin opettavaista sävyä.

Edellä olevien esimerkkien 9–11 kuvateksteissä korostuu eksperimentaalinen merkityksenanto, ja kuvaan ja kuvatekstiin sisältyy konkreettista, spesifioivaa tietoa. Uutisaihetta havainnollistetaan metonymian kuvan avulla ja semanttisesti rajaamalla. Kirjoittaja on valinnut Italian esimerkiksi maailman koronatilanteesta ja Pariisin Trocaderon aukion esimerkiksi suurkaupungin nähtävyydestä.

5.1.3 Kuvateksti sisältää selityksen

Kuvateksteissä on pystyttävä erittelemään kuvan representaatio selkokielisesti, ja siksi oheisteksteihin sisältyy selittäviä osioita, jotka ilmentävät intersubjektuaalista merkityksenantoa. Selittämiskontekstit ovat tyypillisesti epäsymmetrisiä vuorovaikutustilanteita (Järvinen 2001: 208; Satokangas 2021: 102). Esimerkiksi tietokirjakontekstissa kuvia käytetään osana selittävää jaksoa havainnollistamaan käsitteitä ja kuvatekstillä on kiinteä yhteys leipätekstiin (Satokangas 2021: 97). Aineistossani on useita esimerkkejä siitä, että keskeisen käsitteen selitys sisällytetään nimenomaan kuvatekstiin, mikä lisää kuvan ja kuvatekstin painoarvoa uutisen kokonaisuudessa.

Esimerkeissä 12–15 selittävät virkkeet avaavat käsitettä prosessikuvauksena (ks. Paananen 2017: 126; vrt. Satokangas 2021: 88–89; myös Shore 2020: 349–350). Esimerkissä 12 kuvatekstissä selitetään, mitä on etäopetus oppilaan ja opettajan toimintana, ja kuva esittää oppilasta tekemässä koulutehtäviä kotona.

(12) [Kuvassa etualalla lapsi selin pöydän ääressä, esillä oppikirjoja]

OTS: Koulut ja rajat menevät kiinni

KT: Kuvassa koululainen opiskelee kotona. Opettajat antavat monilla eri tavoilla koululaisille tehtäviä, joita voi tehdä kotona. Sitä kutsutaan etäopetuksiksi. (18.3.2020)

Esimerkissä 13 verkkokaupan käytäntö selitetään kuvalla, kuvatekstillä ja ingressillä.

(13) [Kuvassa on avonaisia laatikoita, tavaroita pakkaava henkilö näkyy osittain.]

OTS: Verkkokauppojen myynti kasvaa

ING: Monet yritykset ovat avanneet oman verkkokaupan internetiin. Koronaviruksen takia on turvallisempaa tehdä ostoksia kotona internetissä kuin mennä kauppakeskukseen.

KT: Kaupan työntekijät pakkaavat ruokaostoksia, jotka asiakas on tilannut verkkokaupasta. Kuva on otettu 9. huhtikuuta 2020 K-Citymarket Eastonissa Helsingissä. (22.4.2020)

Kuva esittää verkkokaupankäyntiä, ja ingressi yhdistää verkkokaupan kasvun pandemiaan. Kuvateksti nimeää verkkokaupan osapuolten, yritysten, kaupan työntekijöiden ja asiakkaan, toiminnan ja sisältää siten prosessikuvauksen käsitteestä.

Esimerkissä 14 kuvateksti on itsenäinen suhteessa kuvaan, eikä siinä ole varsinaista kuvaselostetta, vaan yhteyden luo toistuva ravintola-sana.

(14) [Kuva katetuista pöydistä tyhjässä ravintolassa]

OTS: Ravintolat menevät kiinni

KT: Ravintolat sulkeutuvat kahdeksi kuukaudeksi. Ravintoloista saa kuitenkin ostaa ruokaa, jos asiakas vie sen mukanaan kotiin. (30.3.2020)

Kuvatekstiin on nostettu olennainen leipätekstiin sisältyvä tieto: Ravintolasta saa kuitenkin ostaa ruokaa, jos asiakas vie sen mukanaan kotiin. Lause kuvaa noutoruoan käytännön, vaikka käsitettä ei mainita.

Esimerkissä 15 otsikko ja ingressi sisältävät tietoa Kiinan koronatilanteesta, mutta oheistekstit liittyvät vain otsikon alkuosaan Koronavirus leviää.

(15) [Ylhäältä päin otettu kuva hallista, jossa on seinäkkeillä erotettuja tiloja.]

OTS: Koronavirus leviää ja vaikuttaa myös talouteen

ING: Koronavirus leviää yhä. Kiinassa siihen on sairastunut ainakin 75 000 ihmistä. 2 000 on kuollut.

KT: Kuvassa on väliaikainen sairaala Wuhanissa Kiinassa. Sairaala on rakennettu urheiluhallin sisälle. Potilaat voivat toipua siellä influenssasta, jonka koronavirus aiheuttaa. Näin potilaat eivät tartuta virusta muihin ihmisiin. (19.2.2020)

Kuvassa on näkymä väliaikaisen sairaalan sisältä, ja väliaikaisuutta selittää sairaalan rakentaminen urheiluhalliin. Toimijoiksi nimetään potilaat, jotka voivat toipua ja eivät tartuta. Kuva ja kuvateksti tukevat ingressin tietoja sairastuneiden ja kuolleiden määristä: sairastuneita on paljon, koska tarvitaan väliaikaisia sairaaloita.

5.2 Valokuvien käytön erityispiirteitä

Selkouutisissa käytettyjen kuvitusvalokuvien ja tunnistusvalokuvien kuvatekstien tehtävä on osoittaa kuvan yhteys uutisaiheeseen ja tukea selkolukijaa kuvan tulkitsemisessa. Siksi kuvatekstit sisältävät paitsi otoksen aika- ja paikkatiedot myös kuvauksen kuvan näkymästä. Kuvan ja kuvatekstin merkitysyhteys uutisaiheen nimeävään otsikkoon voi olla etäinen. Tunnistevalokuvien kuvatekstit saattavat olla pelkkiä kuvaselosteita, tai niihin voi sisältyä myös esimerkiksi selittäviä osia. Käsitellen seuraavissa alaluvuissa tunnistusvalokuvien ja kuvitusvalokuvien kuvatekstien erityispiirteitä esimerkkien avulla.

5.2.1 Valokuva esittää abstraktia uutisaihetta

Aineistossa esiintyy abstrakteja aihepiirejä, kuten talous, köyhyys ja yksinäisyys, joiden visualisointi selkouutisessa voi olla vaikeaa. Esimerkit 16–18 koskevat taloutta, johon pandemian vaikutukset yhdistetään verbeillä hiljetä, hiljentää, heikentää, supistua ja supistaa.

(16)

OTS: Korona supistaa Suomen taloutta

KT: Helsingin rautatieasemalla on tavallisesti paljon ihmisiä. Nyt siellä on hiljaista. Samoin on käynyt Suomen taloudelle. (17.4.2020)

Esimerkissä havainnollistetaan metaforisesti talouden supistumista, ja kuvateksti kertoo kuvitusvalokuvan idean. Supistaa-verbi merkitsee sekä konkreettista pienemmäksi tekemistä että abstraktiin tekijään, esimerkiksi tuotantoon tai oikeuksiin, liittyvää pienentämistä ja vähentämistä (KS s.v. supistaa). Kuva ja kuvateksti yhdistävät otsikon supistaa-verbin merkitykset sekä konkreettiseen että abstraktiin hiljenemiseen. Kuvan valitsija (Juusola 2021) arvioi, että tällainen konkreettisen ja abstraktin rinnastaminen ja yksityiskohdan yleistäminen on käyttökelpoinen esitystapa selkouutisen kuvatekstissä.

Vastaavan kaltainen asetelma on esimerkissä 17, jossa kuva ja oheistekstit representoivat pandemian aiheuttamaa poikkeuksellista tilannetta. Vaikutusta arkielämään ja ihmisten toimintaa tilanteessa ilmentää kuva kaupan tyhjistä vessapaperihyllyistä.

(17) [Kuvassa on kolme pitkää tyhjää hyllyä, vieressä nuori asiakas.]

OTS: Koronavirus hiljentää Suomea

KT: Suomalaiset ostavat koronaviruksen takia paljon tavaroita varastoon. Kuvassa on tyhjä hylly Ruoholahden City-Marketissa Helsingissä. Asiakkaat ovat ostaneet kaikki vessapaperit, mitä hyllyillä on ollut. (16.3.2020)

Kuvateksti havainnollistaa varautumisen ja hamstraamisen käsitettä ja kertoo tyhjän hyllyn idean: Asiakkaat ovat ostaneet kaikki vessapaperit, mitä hyllyillä on ollut. Kuvan valintaa toimittaja (Juusola 2021) perustelee myös sillä, että kuva on selkeä ja yksinkertainen. Koska kuvassa on ihminen, on helpompi päätellä kuvan mittasuhteet.

Esimerkissä 18 uutisen aiheena ovat yritystuet, mikä näkyy otsikossa ja ingressissä, mutta aiheen ja kuvan representoiman toiminnan välillä ei ole syy-seuraussuhdetta.

(18) [Sisäkuva kaupasta, pitkien hyllyjen välissä mies ostoskärryineen]

OTS: Yritykset saavat paljon tukea valtiolta

ING: Hallitus tukee monilla tavoilla Suomen taloutta, jota koronavirus uhkaa. Yrittäjät voivat esimerkiksi saada työttömyyskorvausta ja halpaa lainaa.

KT: Hallitus tukee yrityksiä suurella summalla euroja. Kuvassa helsinkiläinen Pauli Reiman on ostoksilla Jakomäen K-Supermarketissa. Kauppias avasi ovensa jo kuudelta aamulla, jotta esimerkiksi vanhukset pääsevät turvallisesti ostoksille. (20.3.2020)

Aihe on mainittu irrallisena lauseena kuvatekstin alussa (Hallitus tukee yrityksiä suurella summalla euroja), mutta kuva esittää henkilöä ostoksilla. Kuvalla ei ole yhteyttä yritystukiin, vaan se representoi kaupankäyntiä ja laajemmin talouselämää mahdollisimman konkreettisena, kauppiaan ja yksittäisen asiakkaan toimintana. Lisätieto yhdistää kuvan representoiman tilanteen epidemian aikaan: vanhukset pääsevät turvallisesti ostoksille, mutta yhteyttä ei osoiteta selvästi. Nimitys vanhus yhdistyy kuvassa olevaan henkilöön.

Kuvitusvalokuvien tyypillistä käyttöä on esimerkiksi sosiaalisesti vaikean uutisaiheen kuvittaminen. Esimerkissä 19 aiheena on köyhyyden lisääntyminen pandemian aikana, ja tietoa ilmentävät seurakunnan jakamat ruokakassit.

(19) [Kuvassa on kaksi henkilöä pakattujen ruokakassien äärellä.]

OTS: Koronakriisi lisää köyhyyttä

KT: Kuvassa ovat Tiina Laszlo ja Isabel Nieminen (oikealla). He lajittelevat ruokaa kasseihin Vantaankosken seurakunnan tiloissa. Vantaan seurakunnat jakavat ruokakasseja ja vievät niitä myös koteihin. (24.4.2020)

Kuvateksti kertoo henkilöiden nimet ja nimeää osapuolten toiminnan sekä antaa lisätiedon seurakuntien avustustyöstä. Uutisessa toteutuu yhteisöllisyyden teema, jota ilmentävät vapaaehtoistyöntekijät ja seurakuntien diakoniatyö. Kuvan valitsijan mukaan ruoka-apu konkretisoi köyhyyttä, vaikka asetelmaa voi toisaalta pitää kliseisenä ja osin leimaavana (Juusola 2021).

Kuvituskuvaa ei ole aina tarpeen dokumentoida taustatiedoilla samoin kuin uutisvalokuvia. Esimerkin 20 uutinen käsittelee yksinäisyyden lisääntymistä pandemian aikana.

(20) [Sivukuva pöydän ääressä istuvasta henkilöstä]

OTS: Koronakriisi lisää yksinäisyyttä

ING: Yksinäisyys voi tuntua pahemmalta, kun joutuu olemaan koko ajan kotona.

KT: Yksinäisyys saattaa tuntua poikkeustilanteessa tavallista pahemmalta. (6.5.2020)

Kuva luo samastuttavan asetelman: henkilö istumassa pöydän ääressä kuvattuna sivuittain takaapäin. Hän lukee lehteä, ja hänellä on muki kädessään. Myös tässä esimerkissä on yhteisöllisyyden teema. Merkityksenannossa korostuu interpersoonaisuus, kun näkökulma laajenee poikkeustilanteessa

olevaan kokijaan. Modaaliverbien nollapersoonaiset muodot voi tuntua, joutuu olemaan, saattaa tuntua kutsuvat yleistävästi myös lukijaa tunnistamaan kokemuksen (ks. Laitinen 1995: 340).

5.2.2 Selkouutisten tunnistevalokuvat

Aineistossa on yhteensä 8 tunnistevalokuvaa, joista useimmat liittyvät rajoitusten esittämiseen Suomessa ja muissa maissa. Valokuvilla on kohteen tunnistamisen lisäksi paikkaan liittyvän esittämisen ja havainnollistamisen tehtävä. Niissä käytetään hyväksi metonymisyyttä: esimerkiksi Moskovaa representoidaan ikonisella kuvalla Punaiselta torilta ja Lontoota kuvalla, jossa on kaksi kaksikerroksista punaista bussia. Kuvateksti osoittaa, miten tunnistevalokuva liittyy uutisaiheeseen, ja kuvituksessa voi nähdä myös opettavaa sävyä. Kuvateksti ei pelkästään nimeä, vaan siinä voi olla uutisen elementtejä, lisätietoja ja tarinallisuutta. Yleiskielisissä uutisissa tunnistevalokuvien tehtävänä on tarkentaa lukijalle, miltä jokin esine, paikka, eläin tai henkilö näyttää. Tunnistevalokuva liittyy kiinteästi uutisen aiheeseen, eikä se sinänsä lisää uutisarvoisuutta. Kuvatekstin tehtävänä on nimetä otoksen kohde. (Pienimäki 2012: 104.)

Esimerkissä 21 tunnistevalokuva esittää paikkaa, ja siinä voi nähdä myös kuvitusvalokuvan piirteitä, sillä kuvassa oleville satunnaisille henkilöille annetaan roolit. Uutisen kirjoittaja (Juusola 2021) perustelee kuvan valintaa sillä, että siinä yhdistyvät Venäjän ja koronan symbolit, ortodoksikirkko, miliisi ja maskit. Hän näkee kuvassa tarinan elementtejä, esimerkiksi toimintaa ja odotusta tulevista tapahtumista.

(21)

OTS: Venäjällä on paljon koronatartuntoja

KT: Kuvassa miliisi eli venäläinen poliisi ja kaksi naista kävelevät Punaisella torilla Moskovassa. Miliisi luultavasti kehottaa naisia menemään kotiin. (12.5.2020)

Otsikossa mainitaan Venäjä, ja ingressi tarkentaa aiheen suurkaupunkien Moskovan ja Pietarin koronarajoituksiin. Kuvatekstissä nimetään osallistujat, miliisi ja kaksi naista. Miliisi-nimitys selitetään: miliisi eli venäläinen poliisi. Kuvatekstin lause Miliisi luultavasti kehottaa naisia menemään kotiin sisältää tiedon, että poliisi valvoo rajoitusten noudattamista. Tätä ei kuitenkaan voi päätellä kuvasta, joten lisätieto on tulkittavissa tarinallistamiseksi. Arvio miliisin toiminnasta on esitetty todennäköisenä: luultavasti kehottaa. Juttu on tekstilajiltaan uutinen, joten siinä olevien tietojen on oltava totta, mistä myös tarinallinen journalismi kerronnan tekniikkana pitää kiinni (Lassila-Merisalo 2020: 92). Kuvatekstin vaikutuksesta tunnistevalokuvaan liittyy identifioimisen lisäksi tarina.

5.2.3 Uutisaiheeseen välillisesti liittyvät kuvat

Kuvitusvalokuvan keskeisenä tehtävänä on herättää mielikuvia ja kontekstualisoida aihe. Uutiseen on vaikea liittää havainnollistavaa kuvaa, jos aihe on laaja ja yleistävä, kuten esimerkiksi 22 WHO:n arvio siitä, että koronavirus ei ehkä katoa maailmasta.

(22) [Etäältä otettu kuva kirkosta, jonka portailla on paljon ihmisiä.]

OTS: Koronavirus ei ehkä katoa maailmasta

ING: Maailman terveysjärjestö WHO ennustaa, että koronavirus ei katoa maailmasta ehkä koskaan.

KT: Ihmiset istuivat Sacré-Coeurin kirkon portailla Ranskan pääkaupungissa Pariisissa 12. toukokuuta. (20.5.2020)

Kuva on otsikkoon ja ingressiin nähden kuvitusvalokuva, ja kuvateksti kertoo kuvan aika- ja paikkatiedot. Kuva vaikuttaa sattumanvaraiselta, ja sillä on pandemiaan vain ajallinen yhteys, toukokuu 2020. Ranskaa ei mainita jutun muissa oheisteksteissä eikä leipätekstissä.

Esimerkin 23 kuvitusvalokuvalla on välillinen yhteys otsikkoon (Ruoka ei lopu Suomessa), minkä kuvateksti osoittaa.

(23) [Kuva lehmistä laitumella]

OTS: Ruoka ei lopu Suomessa

ING: Koronavirus on levinnyt maailmalla nopeasti. Siksi monet maat ovat sulkeneet rajansa. Myös Suomi on sulkenut rajansa.

KT: Kuvassa on maitolehmiä nurmella Jokioisissa Varsinais-Suomessa. Maitolehmistä saadaan maitoa, josta tehdään esimerkiksi juustoa ja voita. (7.4.2020)

Tärkein aiheeseen liittyvä tieto, joka koskee ruoan saatavuutta, omavaraisuutta ja tuontia, on ingressissä: Myös Suomi on sulkenut rajansa. Kuva ja kuvateksti todistavat, että ruoka ei lopu, kun ollaan omavaraisia esimerkiksi maidon tuotannossa. Kuvatekstissä nimetään eläimet maitolehmiksi, ja selitystä maitotuotteista voi pitää jopa liiallisena konkretisoimisena. Kuvan valitsijan mukaan (Ahlström 2021) tarkoituksena on kuvata Suomen ruoantuotantoa. Kuvateksti yhdistää kuvan esittelyn ja uutisen sisällön. Kuvituskuvat antavat tilaa hyvin monenlaisille kuvateksteille.

Esimerkin 24 kuva-tekstissä on tarinallistava ote, mikä näkyy otsikon rinnastuksessa: Kuubassa on paljon lääkäreitä ja vähän rahaa. Mainitut asiat ovat yhdistettävissä pandemian hoitoon, mikä käy ilmi ingressistä.

(24) [Kuvassa on valkotakkinen henkilö rappukäytävässä ja ovella asukas.]

OTS: Kuubassa on paljon lääkäreitä ja vähän rahaa

ING: Tähän mennessä Kuuba on pärjännyt hyvin taistelussa koronavirusta vastaan. Silti Kuuban talous on huonossa kunnossa.

KT: Kuubalainen lääkäri kulkee ovelta ovelle ja etsii ihmisiä, joilla on koronavirus. Kuva on otettu Kuuban pääkaupungissa Havannassa 31. maaliskuuta 2020. (6.5.2020)

Kuva herättää myönteisiä mielikuvia ja antaa vaikutelman, että ihmisistä pidetään huolta. Kuvateksti luo tarinaa: Kuubalainen lääkäri kulkee ovelta ovelle ja etsii ihmisiä, joilla on koronavirus. Kun kuvan yhteys uutisaiheeseen on välillinen, valintaan vaikuttavat myös valokuvien visuaaliset piirteet.

Kommentoijan mukaan (Ahlström 2021) kuvasta on helppo päätellä, ettei olla Suomessa. Tärkeintä on se, että kuva yhdistää kuubalaiset lääkärit ja koronan. Lisäksi hän mainitsee valinnan perusteluina kuvan värit ja tunnelman.

6 Yhteenveto ja pohdinta

Tutkimuksessa olen tarkastellut sitä, millaisia erityyppisiä journalistisia valokuvia Selkosanomien koronapandemiauutisissa käytetään ja millaisia erityispiirteitä kuvat ja uutisen oheistekstit kontekstissaan saavat. Lehtikuvan välittämät journalistiset valokuvat rekontekstualisoidaan selkokieliiseen uutiseen oheistekstien, lähinnä kuvatekstin avulla. Kuvia käytetään uutisen kuvittamiseen ja aiheen havainnollistamiseen, ja selkokieliiset kuvatekstit ohjaavat niiden hahmottamista ja tulkintaa. Uutisten otsikot ovat usein informaatioltaan rajallisia, minkä vuoksi ingressillä ja myös kuvatekstillä on suuri painoarvo aihetta yksilöivinä ja havainnollistavina osina.

Aineiston teema-analyysi tekee näkyviksi selkokielisten uutisten näkökulmia ja toisaalta aihepiiriin painopisteiden muutoksia tarkasteluajana vuoden 2020 tammi– toukokuussa. Uutisissa edettiin epidemian leviämisestä rajoituksia koskeviin ja etenkin talouteen vaikuttaviin teemoihin ja edelleen ihmisten arkielämää ja koko yhteisöä koskeviin aiheisiin. Kuvien käytössä näkyy epidemiasta uutisoinnin erityispiirteinä vaikutusten abstraktius sekä aiheen representoimisen vaikeus ja toisaalta sosiaalinen arkaluonteisuus.

Multimodaalinen analyysi tarkentaa selkoutuisten journalististen valokuvien tekstilajipiirteitä, ja aineiston avulla on mahdollista saada kokonaiskuvaa tiettyyn aihepiiriin rajattujen uutisten kuvien ja oheistekstien erityispiirteistä ja niiden tehtävistä tekstikokonaisuudessa. Pandemiaa koskevissa selkouutisissa on käytetty uutisvalokuvien lisäksi kuvitus- ja tunnistevalokuvia. Taudin leviämistä eri maissa dokumentoidaan esimerkiksi kuvilla, joissa näkyy sairaaloita tai hoitohenkilökuntaa ja potilaita. Useimmissa kuvissa on ihmisiä, joko nimettyinä toimijoina tietyssä tehtävässä tai satunnaisesti esimerkiksi rautatieasemalla tai kadulla. Epidemiaa symboloi kasvomaski, ja se

saatetaan mainita myös kuvatekstissä, jotta lukijan huomio kiinnittyy epidemiaan liittyvän uutisen merkitykselliseen yksityiskohtaan (Heikkilä 2006: 152).

Selkosanomien uutisvalokuvissa on dokumentaarisen kuvitusvalokuvan piirteitä: uutisvalokuvana otettua kuvaa käytetään havainnollistamaan tapahtumaa tai tilannetta toisessa uutisessa eikä se representoi varsinaista uutisen tapahtumaa tai henkilöitä (Pienimäki 2012: 102). Varsinaisia kuvitusvalokuvia käytetään etenkin abstrakteja tai vaikeita aiheita käsittelevissä jutuissa, kuten aineistoni uutisissa pandemian vaikutuksesta talouteen sekä köyhyyden lisääntymisestä tai poikkeustilanteen aiheuttamasta yksinäisyydestä.

Kuvatekstit lisäävät kuvan tulkinnan tasoja (Jaakkola 2013: 133), mikä näkyy teksteissä näkymän kuvailemisena ja selityksinä sekä viittaamisena kuvan ulkopuoliseen kontekstiin. Kuvateksti erittelee kuvan representatiivisia piirteitä, eli se antaa otoksen aika- ja paikkatiedot sekä nimeää keskeiset osallistujat, tilanteet ja tapahtumat. Selkokonteksti näkyy niin, että kuvatekstiin sisältyy käsitteitä selittäviä osia ja toisinaan myös liiallista sisällön tarkentamista. Kuvatekstin suhde kuvaan painottuu hieman eri tavoin eri kuvatyypeissä. Osassa selkouutisia valokuva liittyy uutisaiheeseen vain välillisesti, ja kuvateksti sisältää kuvaselosteen lisäksi huomattavan paljon lisätietoa. Selkouutisissa on myös tunnistevalokuvilla erityisiä käyttötapoja, esimerkiksi esineiden, henkilöiden ja paikkojen identifioimisessa ja kontekstoimisessa (ks. esimerkkiä 21 s. 80).

Yksi tutkimuskysymyksistä koskee sitä, miten tuloksia voisi soveltaa selkokirjoittamisen ohjeisiin ja journalististen valokuvien käyttöön. Selkouutisissa käytetään monenlaisia valokuvia, ja ne ovat jaettavissa eri tyypeihin kuten yleiskielisissäkin mediateksteissä. Selkouutisen visuaalisesta toteutuksesta ja kuvien käytöstä on olemassa hyviä käytäntöjä, mutta aineistossa on myös valokuvia, joissa selkokielisen ilmaisun periaatteet eivät toteudu. Kuvan yhteys aiheeseen ja tehtävä tekstikokonaisuudessa pitäisi osoittaa tarkasti oheisteksteillä. Jos kuvan ja oheistekstien yhteys on heikko, selkolukijan on vaikea päätellä visuaalisten ja kielellisten merkitysten yhteyttä selkokielisyydestä huolimatta. On tärkeää, että selkouutinen toteuttaa uutisen tekstilajia myös visuaaliselta ilmaisultaan ja että jutuissa on uutisvalokuvien lisäksi kuvitus- ja tunnistevalokuvia. Kuvatekstien ja muiden oheistekstien avulla on tuettava kognitiivista eli tiedon ja tiedonkäsittelyn saavutettavuutta (Leskelä 2019: 49). Jos Selkosanomien pystyisi laajentamaan omaa kuvatuotantoaan, myös uutissivuilla olisi mahdollista huomioida paremmin selkokuvituksen erityispiirteet.

Selkouutisten kuvateksteissä on huomattavan paljon variaatiota. Sekä uutisen kirjoittajan että selkolukijan näkökulmasta olisi hyvä määritellä, millaisia tehtäviä kuvilla ja kuvateksteillä on selkokontekstissa. Olisi tarpeen tutkia tarkemmin selkolukijoiden kuvanlukutaitoa ja visuaalisten merkitysten ymmärtämistä, jotta pystyttäisiin hyödyntämään heidän tekstilajitietoaan ja tarkentamaan käytännön ohjeistuksia oheistekstien muotoilemisesta. Olisi tarkoituksenmukaista katsoa kuvatyypeittäin, miten pitkiä kuvatekstit keskimäärin voivat olla, milloin kuvaseloste on tarpeen, millaisia tehtäviä kehystävillä jaksoilla on ja mitä sisällöllisiä osia niihin voi kuulua. Oheistekstien

työnjakoa olisi hyvä selkeyttää niin, ettei kuvatekstille tule uutiskokonaisuudessa liikaa painoarvoa, vaan uutisen aihe ja käsittelyn näkökulma kävisivät selvemmin ilmi otsikosta ja ingressistä. Ylipäätään uutisen kuvan ja oheistekstien tehtävien ja suhteiden selkeyttäminen edistäisi selkokiellisen uutisen ymmärrettävyyttä, ja selkomeedia palvelisi paremmin yleisöään.

Lähteet

- AHLSTRÖM, HEIDI 2021: Sähköpostiviesti 9.6.2021.
- AIELLO, GIORGIA – PARRY, KATY 2020: *Visual communication. Understanding images in media culture*. London: Sage.
- AIRAKSINEN, ELLA – KAATRA, KAISA 2021: Sanastoa koronaviruksesta: Viruksen tartunnan ehkäiseminen. *Selkosanomat* 10.1.2021.
- BARTHES, ROLAND 1984 [1961]: Sanoma valokuvassa. Suom. Kristiina Widenius. – Martti Lintunen (toim.) *Kuvista sanoin 2. Ajatuksia valokuvasta* s. 120–137. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museon säätiö.
- BARTHES, ROLAND 1986 [1964]: Kuvan retoriikkaa. Suom. Kristiina Widenius. – Martti Lintunen (toim.) *Kuvista sanoin 3. Ajatuksia valokuvasta* s. 71–92. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museon säätiö.
- BATEMAN, JOHN – WILDFEUER, JANINA – HIIPPALA, TUOMO 2017: *Multimodality. Foundations, research, analysis. A problem-oriented introduction*. Berlin: De Gruyter.
- BEDRANEK, MONIKA – CAPLE, HELEN 2014: Why do news values matter? Towards a new methodological framework for analyzing news discourse in Critical Discourse Analysis and beyond. – *Discourse & Society* 25(2) s. 135–158.
- BERNSTEIN, BASIL 1990: *Class, codes and control. Volume 4, the structuring of pedagogic discourse*. London: Routledge.
- BRIGHTON, PAUL – FOY, DENNIS 2007: *News values*. London: Sage.
- CAPLE, HELEN 2013: *Photojournalism: A social semiotic approach*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- CHINN, DEBORAH 2017: Learning how to be (a) patient: visual analysis of accessible health information leaflets for people with intellectual disabilities. – *Disability & Society* 32 (10) s. 1485–1509. <https://doi.org/10.1080/09687599.2017.1372271>
- FAIRCLOUGH, NORMAN 2002 [1997]: *Miten media puhuu*. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- HALLIDAY, M. A. K. 1985: *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.

HEIKKILÄ, ELINA 2006: *Kuvan ja tekstin välissä. Kuvateksti uutiskuvan ja lehtijutun elementtinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1065. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HEIKKINEN, LARISA 2014: *Kuuntele ja ymmärrä. Selkokieliiset piirteet ja ymmärrettävyyteen vaikuttavat seikat radiouutisissa*. Viestintätieteen pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto. https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/453/osuva_5997.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ITKONEN, MARKUS 2006: Typografia ja luettavuus. – Leealaura Leskelä & Hannu Virtanen (toim.), *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* s. 72–86. Helsinki: Kehitysvammaliitto, Oppimateriaalikeskus Opikie.

JAAKKOLA, MAARIT 2013: *Hyvä journalismi. Käytännön opas kirjoittajalle*. Helsinki: Kansanvalistusseura.

JUUSOLA, MARKKU 2021: Sähköpostiviesti 15.6.2021.

JÄRVINEN, SARI 2001: Sanojen selittämisestä suomi toisena kielenä oppitunneilla. – Taija Nieminen (toim.), *Vuorovaikutus ja suomen kielen oppiminen*. Kakkoskieli 3, Suomea toisena ja vieraana kielenä käsittelevää tutkimusta ja oppimateriaalia. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

KAATRA, KAISA 2020: Sähköpostiviesti 13.5.2020.

KALLIO, HEINI 2012: *Uutispuheesta selkoa. Foneettiset erot selkouutistoimittajien puheessa ja kuulijoiden kokemuksia ymmärrettävyydestä*. Yleisen fonetiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/34539/uutispuh.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

KARVONEN, ERKKI 2000: Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. – *Tiedotustutkimus* 23 (2) s. 74–84.

KEINÄNEN, MINNA 1995: *Selkolehdet kehitysvammaisten sosiaalisen todellisuuden konstruoijina*. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

KIUTTU, PETRI 2021: Sähköpostiviesti 15.6.2021.

KIUTTU, PETRI 2022: Sähköpostiviesti 11.4.2022.

KRESS, GÜNTHER 2010: *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.

KRESS, GÜNTHER – VAN LEEUWEN, THEO 2005: *Reading images. The grammar of visual design*. London: Routledge.

KS = Kielitoimiston sanakirja. 2021. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

URN:NBN:fi:kotus-201433. Päivitettävä verkkojulkaisu. Päivitetty 11.11.2021. Luettu 30.9.2021.

- KULKKI-NIEMINEN, AULI 2001: *Merkitykset tekstissä ja kontekstissa. Selkotekstien ja niiden lähtötekstien merkitysprosesseista*. Suomen kielen lisensiaatintyö. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8093-5>
- KULKKI-NIEMINEN, AULI 2010: *Selkoistettu uutinen. Lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. Acta Universitatis Tamperensis 1524. Tampere: Tampereen yliopisto.
- KULKKI-NIEMINEN, AULI 2020: Journalistisia tekstejä selkokielellä. Saavutettavan median tarjonnasta ja erityispiirteistä. – *Media & viestintä* 43 (4) s. 385–402. <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/100622>
- KUUTTI, HEIKKI 2012: *Mediasanasto*. Jyväskylä: MediaDoc. <https://issuu.com/harriwickstrand/docs/mediasanasto>
- LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoonaa. – *Virittäjä* 99(3) s. 337–358.
- LASSILA-MERISALO, MARIA 2020: *Tarinallinen journalismi*. Tampere: Vastapaino.
- LAUKKA, MARIA 2002: Havainnosta selkokuvaan – kuvanlukemisen aakkosia. – Hannu Virtanen (toim.), *Selko-opas* s. 47–53. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- LEHTO, TOPI 2015: *Selkograafinen suunnittelu – saavutettavan viestin visuaalinen muotoilu*. Graafisen suunnittelun pro gradu -tutkielma. Aalto-yliopisto. <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-201510164627>
- LESKELÄ, LEEAURA 2011: *Selkotekstin testaus -raportti*. Helsinki: Selkokeskus. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/nain-kirjoitat-selkokielta/selkotekstien-testaus/>
- LESKELÄ, LEEAURA 2019: *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Helsinki: Kehitysvammaliitto, Oppimateriaalikeskus Opikie.
- LESKELÄ, LEEAURA – KULKKI-NIEMINEN, AULI 2015: *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Helsinki: Kehitysvammaliitto, Oppimateriaalikeskus Opikie.
- LINELL, PER 1998: Discourse across boundaries: On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse. – *Text & Talk* 18 (2) s. 143–158. <https://doi.org/10.1515/text.1.1998.18.2.143>
- MARTIKAINEN, JARI – SAKKI, INARI 2021: How newspaper images position different groups of people in relation to the COVID-19 pandemic. A social representations approach. – *Journal of Community & Applied Social Psychology* 31(4) s. 465–494.
- MARTINEC, RADAN – SALWAY, ANDREW 2005: A system for image–text relations in new (and old) media. – *Visual Communication* 4(3) s. 337–371.
- MIETTINEN, JORMA 1984: *Toimitustyö. Journalistiksi suunnistavan oppikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- MÄENPÄÄ, JENNI 2008: *Muokkausta ja manipulaatiota. Digitaalisen kuvankäsittelyn rajat suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7289-3>

- MÄNTYNEN, ANNE – VIRTANEN, MIKKO T. 2020: Vanhuus mediassa. – Kaarina Hippi, Anne Mäntynen & Camilla Lindholm (toim.), *Vanhuus ja kielenkäyttö* s. 76–108. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1463. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NORONKOSKI, SANNI 2020: *Syyssatoa kun katselee, tuumii, että ”ouhjee”*. Nollasubjekti selkokielisessä *Leija-lehdessä*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- NUMMI, CHRISTINA 2013: *Sanastotason selkeys selkokielisessä tekstissä. Vertaileva tutkimus Selkosanomien ja Helsingin Sanomien uutisartikkeleista*. Nykysuomen pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.
https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/3657/osuva_5229.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- PAANANEN, JENNY 2017: Kuinka lääkärit selittävät asiantuntijainformaatiota? Selittäminen vuorovaikutuksellisena, kielellisenä ja kehollisena toimintana monikulttuurisilla vastaanotoilla. – *Puhe ja kieli* 37 (3) s. 119–144. <https://doi.org/10.23997/pk.66755>
- PIENIMÄKI, MARI 2011: Mitä ihmettä – valokuvissako lajityyppenä? – Sirkku Kotilainen, Urpo Kovala & Erkki Vainikkala (toim.), *Media, kasvatus ja kulttuurin kierto* s. 150–176. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 106. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4655-5>.
- PIENIMÄKI, MARI 2012: Tukea journalististen kuvien tulkintaan. Ehdotus medialukutaitoa edistävästä genremallista. – *Media & viestintä. Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen lehti* 35 (3–4) s. 98–117. <https://doi.org/10.23983/mv.62884>
- PIENIMÄKI, MARI 2013: *Valokuvien kriittinen tulkitseminen medialukutaitona ja lajityypittely sen kehittäjänä*. [Väitöskirja, Jyväskylän yliopiston taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos.] Kuvista sanoin 12, Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 45. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEN, ANNE 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- RIDELL, SEIJA 2006: Genre ja mediatutkimus. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 184–213. Tietolipas 213. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saavutettavuusvaatimukset 2021: Saavutettavuusvaatimukset. Etelä-Suomen aluehallintovirasto. Saatavilla: <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/>. Luettu 17.5.2021.
- SALO, MERJA 2000: *Imageware. Kuvajournalismi mediafuusiossa*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 59. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- SARASTE, LEENA 2010: *Valokuva, muisto – viesti – taide*. Helsinki: Musta taide.
- SATOKANGAS, HENRI 2021: *Termien selittäminen tietokirjoissa*. Akateeminen väitöskirja. Suomalais-ugrilainen ja pohjoismaainen osasto, humanistinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7738-4>
- SCOLLON, RON – SCOLLON, SUZIE WONG 2003: *Discourse in place: Language in the material world*. London: Routledge.

- Selkokeskus 2018: Selkokielen mittari. Saatavilla https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2018/10/SELKOMITTARI_2018_11.10.18.pdf
- Selkokeskus 2022a: Selkokielen mittari 2.0. Saatavilla <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2022/04/Selkokielen-mittari-2.0.pdf>
- Selkokeskus 2022b: Selkokielen määritelmä. <https://selkokeskus.fi/>. Luettu 12.5.2022.
- SEPPÄNEN, JANNE 2001: *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 17. Tampere: Vastapaino.
- SEPPÄNEN, JANNE 2005: *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.
- SHORE, SUSANNA 2012: Systemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 158–185. Helsinki: Gaudeamus.
- SHORE, SUSANNA 2020: *Lauseita ja vesinokkaeläimiä: perinteisestä funktionaaliseen lauseoppiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1460. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SHORE, SUSANNA – MÄNTYNYNEN, ANNE 2006: Johdanto. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 9–41. Tietolipas 213. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIEGHART, SABINE 2020: The Influence of macrotypography on the comprehensibility of texts in easy-to-read language. An empirical study. – *Visible Language* 54 (3) s. 49–95. <https://journals.uc.edu/index.php/vl/article/view/4611>
- STOLT, JENNI 2021: *Selkolukijat selkouutisten testajina. Laadullinen tutkimus Selkosanomien uutistekstien ymmärrettävyydestä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/131464>
- STT 2022: Suomen tietotoimiston tyylikirja. <https://stt.fi/tyylikirja/>. Luettu 24.5.2022.
- TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- UOTILA, ELIISA 2019: Selko Suomessa – selkokielen kehitys ja sovelluksia. – *Puhe ja kieli* 39 (4) s. 307–324. <https://doi.org/10.23997/pk.74581>.
- VALTASALMI, IDASTIINA 2021: Selkoa ihmisestä. Ihminen-sanan merkitykset ja käyttö selkokielisessä sanomalehtitekstissä. – *Sananjalka* 63 s. 79–102.
- VIRTANEN, HANNU 2002: Selkojulkaisujen ulkoasusta. Teoksessa Hannu Virtanen (toim.) *Selko-opas* s. 55–69. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- VIRTANEN, HANNU (toim.) 2002: *Selko-opas*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- VIRTANEN, HANNU 2009: *Selkokielen käsikirja*. Helsinki: Kehitysvammaliitto, Oppimateriaalikeskus Opike.

Aineistolähteet

<https://selkosanomat.fi/>

- Julkaisupäivä, uutisen otsikko (uutisen kirjoittaja, kuvalähde)
- 29.1.2020: Koronavirus leviää maailmalla (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 31.1.2020: Suomesta löytyi koronavirusta (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 12.2.2020: Koronavirus leviää edelleen (Maria Österlund, Lehtikuva)
- 19.2.2020: Koronavirus leviää ja vaikuttaa myös talouteen (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 26.2.2020: Koronavirus leviää nyt Italiassa (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 16.3.2020: Uusia keinoja koronan hidastamiseen (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 18.3.2020: Koulut ja rajat menevät kiinni (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 19.3.2020: Kun siivoat oikein, voit pysäyttää koronaviruksen (Betty Marschan, Lehtikuva)
- 19.3.2020: Uusia ohjeita koronan hidastamiseen (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 20.3.2020: Yritykset saavat paljon tukea valtiolta (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 23.3.2020: Koronavirus hiljensi myös Intian (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 25.3.2020: Koronavirus hiljensi kaupungit (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 25.3.2020: Hallitus tukee Finnairia (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 25.3.2020: Koronavirus heikentää taloutta (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 25.3.2020: Liikkumista saatetaan rajoittaa (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 26.3.2020: Uusimaa eristetään muusta Suomesta (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 27.3.2020: Nyt myös Kiina sulkee rajojaan (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 30.3.2020: Ravintolat menevät kiinni (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 31.3.2020: Koulut kiinni toukokuun puoliväliin asti (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 1.4.2020: Korona leviää nyt eniten Yhdysvalloissa (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 2.4.2020: Suomi lisää paljon koronan testaamista (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 3.4.2020: Hengityssuojain sairaille ja sairaiden hoitajille (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 6.4.2020: Ruotsi aikoo tiukentaa rajoituksia (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 7.4.2020: Elokuvateatterit on suljettu (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 7.4.2020: Oopperan kevätkausi on ohi (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 7.4.2020: Ihmiset auttavat mielellään (Betty Marschan, Lehtikuva)
- 7.4.2020: Espanjassa tiukkoja toimia (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 7.4.2020: Yhdysvalloissa eniten tartuntoja (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 7.4.2020: Turistit ovat lähteneet Lapista (Betty Marschan, Lehtikuva)
- 7.4.2020: Ruoka ei lopu Suomessa (Betty Marschan, Lehtikuva)
- 7.4.2020: Koronavirus koettelee perheiden arkea (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 8.4.2020: 1,4 miljoonaa tartuntaa maailmassa (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 9.4.2020: Valtio tukee taloutta koronaviruksen takia (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 14.4.2020: Suomeen tuli vääriä hengityssuojaimia (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 15.4.2020: Uudenmaan eristys päättyy tänään (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 16.4.2020: Onko koronavirus useammalla kuin tiedämme? (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 17.4.2020: Korona supistaa Suomen taloutta (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 20.4.2020: Hengityssuojainten tilaus epäonnistui (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 21.4.2020: Lomautukset kasvavat huimasti (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 22.4.2020: Kriisi on nyt yleinen puheenaihe (Betty Marschan, Lehtikuva)
- 22.4.2020: Jalkapalloa tyhjille katsomoille? (Selkosanomat, Lehtikuva)
- 22.4.2020: Afrikassa on vain vähän tartuntoja (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 22.4.2020: Verkkokauppojen myynti kasvaa (Betty Marschan, Lehtikuva)
- 22.4.2020: Hoivakodeissa paljon koronavirustartuntoja (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 22.4.2020: Koronavirus tarttuu lapsiin lievemmin (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
- 23.4.2020: Ei isoja tapahtumia ensi kesänä (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 24.4.2020: Koronakriisi lisää köyhyyttä (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 27.4.2020: Italia vähentää rajoituksia (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 28.4.2020: Espanjalaiset saavat mennä ulos (Markku Juusola, Lehtikuva)
- 29.4.2020: Hauskaa vappua etänä! (Markku Juusola, Lehtikuva)

- 30.4.2020: Peruskoulut avataan toukokuun puolivälissä (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
 5.5.2020: Rajoitukset vähenevät hiljalleen (Markku Juusola, Lehtikuva)
 6.5.2020: Radion kuuntelu on lisääntynyt (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
 6.5.2020: Golfin pelaaminen on sallittua (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
 6.5.2020: Uusi-Seelanti on hillinnyt viruksen leviämisen (Betty Marschan, Lehtikuva)
 6.5.2020: Kuubassa on paljon lääkäreitä ja vähän rahaa (Betty Marschan, Lehtikuva)
 6.5.2020: Ylioppilasjuhlat järjestetään etänä (Selkosanomat, Lehtikuva)
 6.5.2020: Hengityssuojainten valmistus alkaa Suomessa (Selkosanomat, Lehtikuva)
 6.5.2020: Maatiloilla on pulaa työntekijöistä (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
 6.5.2020: Koronakriisi lisää yksinäisyyttä (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
 6.5.2020: Miljoonia tartuntoja maailmassa (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
 8.5.2020: Tänään on Punaisen Ristin päivä (Markku Juusola, Lehtikuva)
 11.5.2020: Britannia jatkaa rajoituksia (Markku Juusola, Lehtikuva)
 12.5.2020: Venäjällä on paljon koronatartuntoja (Markku Juusola, Lehtikuva)
 13.5.2020: Brasilian presidentti vastustaa rajoituksia (Markku Juusola, Lehtikuva)
 14.5.2020: Koulut avaavat taas ovensa (Markku Juusola, Lehtikuva)
 15.5.2020: Hallitus haluaa pysäyttää koronaviruksen (Markku Juusola, Lehtikuva)
 18.5.2020: Neljässä koulussa karanteeneja (Markku Juusola, Lehtikuva)
 19.5.2020: Baltiaan syntyi oma matkakupla (Markku Juusola, Lehtikuva)
 20.5.2020: Sodankylän elokuvajuhlat järjestetään etänä (Petri Kiuttu, Venni Ahlberg)
 20.5.2020: Matkailu muuttuu (Betty Marschan, Lehtikuva)
 20.5.2020: Uusi-Seelanti on selviytynyt koronakriisistä hyvin (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
 20.5.2020: Lentoliikenne on lähes pysähtynyt koko maailmassa (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
 20.5.2020: Koronavirus ei ehkä katoa maailmasta (Petri Kiuttu, Lehtikuva)
 22.5.2020: Korona voi lisätä köyhyyttä Afrikassa (Markku Juusola, Lehtikuva)
 26.5.2020: Vanhuksia saa nyt tavata (Markku Juusola, Lehtikuva)
 27.5.2020: Ruotsissa korona leviää laajasti (Markku Juusola, Lehtikuva)
 29.5.2020: Ylioppilaat juhlivat etänä (Petri Kiuttu, Lehtikuva)

Abstract

Recontextualisation of journalistic photographs in Easy Language news texts

This article deals with the recontextualisation of journalistic photographs in Easy Language news items. The research material consists of images and captions taken from news coverage of the Covid-19 pandemic, as well as headlines and leads in the newspaper *Selkosanomat*. This material has been studied multimodally, concentrating on how the pandemic is represented in news stories between January and May 2020. In addition to the pandemic and the restrictions it caused, these news items include other themes such as the economy, communality and everyday life.

The analysis of journalistic images is based on their classification into two types: news photos on the one hand and illustrative and identifying photos on the other. However, these different types have special features in an EasyLanguage context, something that is also reflected in the practices of their respective captions. Most of the

images are classified as news photographs, but there are also many illustrative photographs, especially when used to represent abstract and socially complex topics. The illustrative idea of the symbolic images and their connection to the theme of the pandemic are explained in the caption. The function of identifying photos is not only to identify places, people and objects, but also to increase the reader's knowledge of the subject and to provide information about the context. There is an element of randomness in the choice of images, and the images and accompanying texts do not necessarily form a semantic unit targeted at the Easy Language reader.

In the interpretation of journalistic photographs, the caption plays a crucial role in guiding the reader's perception and interpretation. The caption contains a description of the people and activities in the image; this can also be simply a meta-text associated with the image. In addition, there are framing sections with additional illustrative information on the news topic as well as additional information and explanations of the concepts discussed. There is considerable variation in the form of these captions, and it is therefore necessary to define their contents and formal features more precisely. This, in turn, would also improve the overall accessibility of Easy Language news items.

Tiivistelmä

Journalistisen valokuvan rekontekstualisoiminen selkouutiseen

Artikkeli käsittelee journalististen valokuvien rekontekstualisointia osaksi selkokielistä uutista. Aineistona on Selkosanomien koronaepidemiaa käsittelevien uutisten kuvia ja kuvatekstejä sekä otsikoita ja ingressejä. Olen tarkastellut multimodaalisesti sitä, miten koronaviruspandemiaa representoitiin selkouutisissa vuoden 2020 tammi–toukokuussa. Suomea ja ulkomaita käsittelevissä uutisissa näkyvät epidemian laajenemisen ja rajoitustoimien lisäksi talouden, yhteisöllisyyden ja arkielämän teemat.

Kuva-aineiston analyysi perustuu kuvien luokitteluun uutis-, kuvitus- ja tunnistevalokuviin, mutta eri kuvatyypit saavat selkokontekstissa erityispiirteitä, mikä näkyy myös kuvatekstien käytännöissä ja muotoilussa. Uutisvalokuvia on aineistossa eniten, mutta uutisissa käytetään myös kuvitusvalokuvia etenkin abstraktien ja sosiaalisesti vaikeiden aiheiden esittämiseen. Kuvitusvalokuvien havainnollistava idea sekä yhteys pandemian teemaan selitetään kuvatekstissä. Tunnistevalokuvien funktiona selkouutisessa on paitsi identifioida esimerkiksi paikkoja, henkilöitä ja esineitä, myös kontekstoida eli siten lisätä lukijan tietoa aiheesta. Erilaisten kuvien valinnassa on

sattumanvaraisuutta, eikä kuvista ja oheisteksteistä välttämättä muodostu selkolukijalle kohdennettua kokonaisuutta.

Journalististen valokuvien tulkinnassa kuvatekstillä on merkittävä hahmottamistaja tulkintaa ohjaava tehtävä. Kuvateksti sisältää osallistujia ja toimintaa nimeävän selosteen, joka voi olla myös pelkkää kuvaan liittyvää metatekstiä. Lisäksi on kehystäviä jaksoja, joissa on esimerkiksi uutisaiheeseen liittyvää lisätietoa ja käsitteiden selityksiä. Kuvateksteissä on huomattavan paljon variaatiota, eikä niiden funktio tekstikokonaisuudessa ole aina selvä. Selkouutisen kuvan ja oheistekstien tehtävien selkeyttäminen edistäisi selkokielen uutisen ymmärrettävyyttä.